

ΠΑΝΔΩΡΑ.

1 ΙΟΥΝΙΟΥ, 1859.

ΤΟΜΟΣ Γ.

ΦΥΛΛΑΔΙΟΝ 221.

ΠΕΡΙ ΔΟΥΛΟΠΑΡΟΙΚΙΑΣ

παρά Ῥωμαίους καὶ Βυζαντινοὺς

καὶ

ΠΕΡΙ ΦΟΡΟΛΟΓΙΚΩΝ ΔΙΑΤΑΞΕΩΝ.

ὑπὸ

Π. ΚΑΛΑΙΓΑ.

(Συνίχ. Ἰδὲ φυλλ. 220.)

Δ.

Εκθέσαντες τὴν κατάστασιν τῶν ἀναπογράφων καὶ τὴν πρὸς τὸ φορολογικὸν σύστημα σχέσιν αὐτῶν, ἀπεφύγομεν τὴν ἔρευναν, πότε καὶ ἐκ τίνων αἰτίων προῆλθεν ὁ τοιοῦτος θεσμός, διὰ τὸ σκοτεινὸν τοῦ πράγματος. Περὶ τούτου ἴσως πορισθῶμεν μικρὸν τι φῶς ἐρευνῶντες, πῶς μετέπιπτε τις εἰς τὴν τάξιν ἀναπογράφου, διότι, ὡς εἶδομεν, δὲν ἠδύνατο πλέον νὰ ἐξέλθῃ ἐξ αὐτῆς. Ἡ ἔρευνα αὕτη θέλει συντελέσει πρὸς ἀκριβεστέραν γνῶσιν τοῦ θλου θεσμοῦ.

Κατὰ τὰς ῥητάς τῶν νόμων διατάξεις ἐγίνετό τις ἀναπόγραφος ἐκ γενετῆς, καὶ ὡς ἐκ τούτου

ὠνομάζετο καὶ Originarius (α) ὅστις τοῦτέστιν ἐγεννήτο ἐκ πατρὸς καὶ μητρὸς ἀναπογράφων, ἦτο καὶ αὐτὸς ἀναπόγραφος. Ἀμφιβολία ὑπῆρχεν, ὅτε εἴτε ὁ πατήρ, εἴτε ἡ μήτηρ δὲν ἀνήκον εἰς τὴν κατάστασιν ταύτην, καὶ ἰδοῦ περὶ τούτου τί ἀπαντῶμεν.

Ὁ ἐκ πατρὸς ἀναπογράφου καὶ ἐκ μητρὸς δούλης τιττόμενος ἠκολοῦθει τὴν κατάστασιν τῆς μητρὸς (β).

Τὸ αὐτὸ συνέβαιεν, ὅτε ὁ μὲν πατήρ ἦτον ἐλεύθερος, ἡ δὲ μήτηρ ἀναπόγραφος (γ).

Πολλάκις παρήλλαξεν ἡ νομοθεσία περὶ τῆς τύχης τοῦ τιττομένου ἐκ πατρὸς ἀναπογράφου καὶ μητρὸς ἐλευθέρου. Ὁ Ἰουστινιανὸς ἐκήρυξε τὸ τέκνον ἐλεύθερον καὶ τὸν γάμον ἀκυρον (δ). Κατόπιν μετέβαλε πάλιν γνώμην ὁ Ἰουστινιανός (ε).

Οἱ διάδοχοι τοῦ Ἰουστινιανοῦ, Ἰουστίνος Β' καὶ Τιβέριος, δὲν παρεδέχθησαν τὴν ὅλως τελευταίαν διάταξιν (ς), ἀλλὰ τὴν πρὸ αὐτῆς, ὅτι τὰ τοιαῦτα τέκνα δὲν καταλιμπάνουν τὸ χωρίδιον τῆς γεννήσεως, καὶ ἐργάζονται ἐν αὐτῷ.

Κατὰ φυσικὸν λόγον προσῶλήθη καὶ τὸ ζήτημα

(α) L. 11. C. de agris. (11, 47).

(β) L. 21. C. eod.

(γ) L. 16, 21, 24. C. eod.

(δ) L. 24. C. eod. Νικαῖα 22. κεφ. 17.

(ε) Νικαῖα 162 κεφ. 6. ἐν ἔτει 539. Constit. de adscriptis. ἐν ἔτει 540.

(ς) Νικαῖα 6 καὶ 13 ἐν τῇ ἐκδόσει Ζαχαρίου.

περὶ τῶν τέκνων ἐκ γονέων ἐναπογράφων μὲν, ἀλλ' ἀνήκοντων εἰς διάφορα κτήματα, εἰς ποῖον τῶν κτημάτων ταῦτα ἀνήκουν. Καὶ πρῶτον ἐκανονίσθη, ὅτι ὁ κύριος τῆς μητρὸς λαμβάνει τὸ τρίτον μέρος τῶν τέκνων (α). Κατὰ μεταγενεστέραν διάταξιν πάλιν αὐτὸς λαμβάνει ὅλα τὰ τέκνα (β). Ἀλλὰ καὶ αὕτη ἡ διάταξις μετεβλήθη δι' ἐπομένης, ὅτι ἕκαστος τῶν δύο κυρίων λαμβάνει ἴσον ἀριθμὸν τέκνων, καὶ ὅταν οὗτος εἶναι περιττός, ὁ κύριος τῆς μητρὸς λαμβάνει ἓν τέκνον περιπλέον (γ). Ὡς εἰκάζει ὁ Κουϊάκιος ἢ Νεαρά 457 ἀγνώστου ἔτους, καθ' ἣν ὁ δεσπότης τοῦ πατρὸς λαμβάνει καὶ τὴν μητέρα καὶ τὰ τέκνα, ὑπῆρξεν ἕως τοπικῆ καὶ δὲν ἰσχυσε.

Καὶ ταῦτα περὶ γεννήσεως, καθ' ἣν προϋπατίθηται κατάστασις γονέων ἐναπογράφων. Ἀλλ' ἐρωτᾶται, ἂν ἐξ ἐλευθέρας καταστάσεως μετέπιπτε τις εἰς κατάστασιν ἐναπογράφου, καὶ τοῦτο συνέβαινε διὰ παραγραφῆς μετὰ τριακονταετίαν ὅλην ἐνοικησεως ἐπὶ τοῦ κτήματος καὶ ἐν τοιαύτῃ καταστάσει διαμονῆς (δ).

Κατὰ Οὐαλεντινιανὸν Γ' καὶ διὰ συμβολαίου γίνεται τις ἐναπόγραφος, εἴτε ἀνὴρ, εἴτε γυνή, ἂν συνάμα γίνῃ ἐνώπιον δικαστηρίου δήλωσις, καὶ τὸ ἐκλέγον τοιαύτην κατάστασιν πρόσωπον νυμφρευθῆ μετ' ἄλλου τῆς αὐτῆς τάξεως (ε). Τοῦτο συνεπικυροῖ ὁ Ἰουστινιανὸς λέγων, ὅτι ἐν περιπτώσει ἀμφισβητήσεως καταστάσεως ἐναπογράφου, ὡς μέσον ἀποδείξεως χρησιμεύει καὶ τὸ συμβόλαιον, οὐχὶ ὁμῶς μόνον, ἀλλ' ὅταν συμπίπτῃ συγχρόνως σύμφωνος σημείωσις τῶν φορολογικῶν βιβλίων ἢ ἐνώπιον δικαστηρίου ὁμολογία (ς).

Περὶ διαλύσεως ὁμῶς τοιούτου συμβολαίου δὲν γίνεται λόγος, οὔτε εἶναι δυνατόν, κατὰ τὰ ἐκτεθέντα νὰ δεχθῶμεν μεταβολὴν καταστάσεως δι' ἰδιωτικῆς θελήσεως ἐναντίον τοῦ δημοσίου συμφέροντος κατὰ τὸ φορολογικὸν σύστημα.

Περὶ ἀνακτήσεως τῆς ἐλευθερίας διὰ παραγραφῆς γίνεται λόγος, συμπληρουμένης ὑπὲρ μὲν τῶν ἀνδρῶν μετὰ τριακονταετίαν, ὑπὲρ δὲ τῶν γυναικῶν μετὰ εἰκοσαετίαν (ζ). Ἀλλ' ὁ Ἰουστινιανὸς κατήργησε ῥητῶς τὴν διὰ παραγραφῆς ἀνάκτησιν τῆς ἐλευθερίας (η).

Ἐντελῶς σιωπᾷ ἐν τῷ αὐτῷ νόμῳ ὁ Ἰουστινιανὸς περὶ τῆς διὰ παραγραφῆς μεταβολῆς δεσπότης, ἥτις ἄλλοτε ἦτον ἐνδεχομένη κατὰ τὴν προμνησθεῖσαν καὶ καταργουμένην διάταξιν, ἀλλὰ παραδέχεται προγενεστέραν διάταξιν, καθ' ἣν οὔτε κατ' αὐτοῦ τοῦ πωλῆσαντος ἐναπόγραφον ἀνευ τοῦ κτήματος χωρεῖ παραγραφὴ (θ).

Ἐκ τοῦ τρόπου, καθ' ὃν ἐγένετό τις ἐναπόγραφος, οὐδὲν ἐξάγομεν περὶ τῶν χρόνων, καθ' οὓς ὁ θεσμὸς οὗτος ἀνεφάνη καὶ πῶς προῆλθεν εἰς φῶς, ἀλλὰ προφανῶς βλέπομεν, ὅτι τὰ αἷτια ταῦτα, ὅποια καὶ ἂν ἦσαν, ἀπαξ ἐπέφερον τὸ ἀποτέλεσμα αὐτῶν μὴ προβάντα περαιτέρω, διότι οὔτε διὰ συναλλάγματος ὑπῆρχεν ἡ εὐχέρεια νὰ εἰσέλθῃ τις εἰς τὴν τάξιν ἐναπογράφου, οὔτε ἡ παραγραφὴ ἦτο σύντομος· καθ' αὐτὸ λοιπὸν ἡ γέννησις διέμενεν ὡς τὸ κύριον μέσον πρὸς ἀπάκτησιν τῆς μὴ ἐπιζήλου καταστάσεως ἐναπογράφου.

Βέβαιον εἶναι ὅτι κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Μ. Κωνσταντίνου εὐρίσκομεν τὸν περὶ ἐναπογράφων θεσμὸν ἐν πλήρει ἀκμῇ καθ' ὅλην τὴν ἐπικράτειαν, ὡς δηλοῦν ὅλαί αι μνησθεῖσαι διατάξεις ἀποτείνόμεναι εἰς ἀπάσας τὰς ἐπαρχίας, Γαλλίας, Ἰταλίας, Ἰλλυρίας, Θράκης, Παλαιστίνης.

Ἐν τοῖς Πανδέκταις ἐν τούτοις οὐδὲν ἔχον ἀπαντᾶται, διότι αἱ λέξεις *Inquilinus* καὶ *Colonus* παρὰ Ῥωμαίους ἐδήλουν καὶ τὸν μισθωτὸν, καὶ περὶ αὐτοῦ κάλλιστα ἐξηγοῦνται αἱ τρεῖς ἀμφίβολοι ῥήσεις (α). Ἄν κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἤκμαζεν, ὡς μετέπειτα, ἡ κατάστασις τοῦ ἐναπογράφου, πολλὰ ἤθελον πραγματευθῆ οἱ Νομοδιδάσκαλοι, καὶ δὲν περιορίζετο ὁ Ἰουστινιανός, ὅστις τὰ πλεῖστα περιέλαβεν ἐν Κώδῃ καὶ πλεῖστα αὐτὸς ἐνομοθέτησε, ν' ἀπανθίσῃ ἐν Πανδέκταις ταῦτα μόνον τὰ ἐλάχιστα καὶ ἀμφίβολα. Ὡσαύτως οὐδὲν ἀποδεικνύει ἡ μαρτυρία τοῦ Οὐάρρωνος (β) λέγοντος, ὅτι ἡ τῶν ἀγρῶν ἐπιμέλεια γίνεται εἴτε διὰ δούλων, εἴτε δι' ἐλευθέρων. Καὶ οἱ ἐλεύθεροι, ἢ ἐργάζονται ἐν τῷ ἰδίῳ κτήματι ἕκαστος, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον οἱ πένητες, ἢ ἐπὶ μισθῷ, ὡς εἶναι καὶ οἱ λεγόμενοι *obsergii* (*operarii*) ἐν Ἀσίᾳ, Αἰγύπτῳ καὶ Ἰλλυρίᾳ. Ὁ Κουϊάκιος (γ), συνδυάζων τὴν ῥῆσιν ταύτην πρὸς τὰς μνησθεῖσας τῶν Πανδέκτων, ὑπόπτεισε περὶ τῆς ἀρχαιότητος τοῦ θεσμοῦ τῶν ἐναπογράφων, ἄλλοτε *operarii* καλουμένων· ἀλλ' ὁ συνδυασμὸς αὐθαίρετος καὶ ἡ λέξις τοῦ Οὐάρρωνος ἀμφίβολος, ὁμιλοῦντος ἀναντιρῆτως περὶ ὑπομισθίων ἐλευθέρων *liberi mercenarii*.

Περὶ τῶν αἰτίων, ἐξ ὧν προῆλθεν ἡ κατάστασις τῶν ἐναπογράφων ἴσως πιστευτός εἶναι ὁ Σαλβιατός (δ), καὶ τοῖ συγγράφας κατὰ τὰ μέσα τοῦ πέμπτου αἰῶνος, λέγων ὅτι ἐκ τοῦ μεγάλου βάρους τῶν ἐγκτητικῶν φόρων κατέφυγον ὑπὸ τὴν προστασίαν μεγαλοκτημόνων, ὡς εἰς ἄσυλον, γινόμενοι ἐναπόγραφοι αὐτῶν (*fundos majo rum expetunt et coloni divitum fiunt*).

Περὶ αὐτοῦ τοῦ ὑπερέγκου βάρους τῶν ἐγκτητικῶν φόρων ὁμιλεῖ καὶ ὁ Ἀμμιανός (XVI, c. 5), ὡς καταθλίβοντος τοὺς ἀδυνάτους, ἐνῶ οἱ δυνατοὶ εἶχον τὰ μέσα τῆς ὑπεκφυγῆς (ε).

(α) L. 1. Th. de inq (5, 10).

(β) L. 3. C. ut nemo (11, 53).

(γ) Νεαρ. 162 κερ. γ. Νεαρ. 156.

(δ) L. 18. 23 § 1. C. de agr. (11, 48). Βασ. ΝΕ'. α. 18.

(ε) Nov. Valent. tit. 9.

(ς) L. 22 pr. C. de agric. (11, 47).

(ζ) L. 1. C. Th. de inq (5, 10).

(η) L. 23 pr. C. de agr. (11, 47).

(θ) L. 7. αὐτ.

(α) L. 112. pr. de leg (30). L. 17 § 7 de exous. (27, 1). L. 4 § 8 de cens. (50, 15).

(β) Varro de re rust. I. c. 17.

(γ) Ad L. 112 de leg. I.

(δ) De gubern. Dei V. c. 8, B.

(ε) Savigny Zeitschr. VI σ. 314.

Ἀλλὰ πιστεύομεν, ὅτι μόνον τὸ ὑπέρογκον βᾶρος τῶν φόρων δὲν ἔπαρκει, νὰ ἐξηγήσῃ φαινόμενον τοιοῦτο, καθότι τὸ φορολογικὸν σύστημα κατόπιν δὲν ἀνεκουφίσθη· ἀλλ' ἐν τούτοις αἴφνης βλέπομεν καύουσαν τὴν αἰτίαν, ἐξ ἧς προήλθεν ἡ τῶν ἐναπογράφων κατάστασις.

Μᾶλλον νομίζομεν, ὅτι πρέπει ν' ἀποβλέψωμεν εἰς τὸ φορολογικὸν σύστημα, ὁποῖον ἐπὶ τέλους ὀργανίσθη, εἰς ὃ βεβαίως συνετέλεσε καὶ ὁ ὄγκος τῶν φόρων.

Πότε ἐγένεν ἐπαχθὲς καὶ ὑπέρογκον τὸ φορολογικὸν σύστημα, εἶναι ἤδη ἐξεταστέον, πρὸς γνῶσιν ὡς ἐγγιστα τοῦ χρόνου, καθ' ὃν εἰσῆχθη ἡ κατάστασις τῶν ἐναπογράφων.

Περὶ τὰ τέλη τῆς δημοκρατίας ἡ Ἰταλία ὅλη ὡς μετέχουσα ἰσοπολιτείας ἦτον ἀπηλλαγμένη ἐγκτητικῶν καὶ κεφαλικῶν φόρων κατὰ τὸ *jus Italicum* (α), ὅλαι δὲ αἱ ἐπαρχίαι ἦσαν ὑποτελεῖς, ἐκάστη κατὰ ἴδιον τρόπον. Περὶ τῶν διαφορῶν αὐτῶν λέγει ὁ Κικέρων (in Verr. III c 6) ὅτι, πλὴν τῆς Σικελίας, αἱ μὲν ἀποδίδουν κατ' ἐνιαυτὸν ἀπαξ ὀρισμένον φόρον (*vectigal stipendiarium*), ἀλλὰ δὲ ποσοστὸν (δέκατον, ἢ ἄλλο τι) ἐκ τῶν τυχαίων προϊόντων, κατ' ἔτος ἐκτιθέμενον εἰς πλειοδοσίαν παρὰ τῶν τιμητῶν (*censoria locatio*). Ἐν Σικελίᾳ πάλιν τὰ εἶδη ταῦτα τῶν φόρων, κατὰ τόπους παρήλλασσον, ἐνῶ καὶ μέρος αὐτῆς ὑπῆρχεν ἀσυντελές.

Ἐπὶ Αὐγούστου φαίνεται ἐγένετο ἡ πρώτη ἀπόπειρα εἰσαγωγῆς ὁμοιομόρφου συστήματος φορολογίας ἐγκτητικῆς ἐπὶ τῇ βάσει ἰσοτελοῦς διανομῆς τῆς γῆς. Πλὴν τῆς μαρτυρίας τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Λουκᾶ ἐν κεφ. β'. περὶ δόγματος Καίσαρος Αὐγούστου πρὸς ἀπογραφὴν ἀπάσης τῆς οἰκουμένης, ὑπάρχουν καὶ μεταγενέστεροι βεβαιούντες περὶ τούτου ὡς ὁ Κασσιόδωρος (III. 52). *Augusti siquidem temporibus orbis Romanus agris divisus censuque descriptus est, ut possessio sua nulli haberetur incerta, quam pro tributorum susceperat quantitate solvenda* (β).

Περὶ τῆς Γαλλίας τότε ἀναγραφείσης ἔχομεν πλείστας μαρτυρίας (γ) καὶ ἠθέλομεν δώσει πίστιν εἰς αὐτάς, ἂν δὲν ἦτο λίαν δυσχερὲς νὰ λάβῃ πέρασ ἐπὶ τῆς βασιλείας Αὐγούστου τὸ ἔργον γενικῆς ἀναγραφῆς τῆς γῆς, τούτέστι καθ' ὅλην τὴν ἀπέραντον Ρωμαϊκὴν Αὐτοκρατορίαν πρὸς ἰσόνομον φορολογίαν, καὶ δὲν ὑπῆρχε περὶ τῆς μήπω συμπληρώσεως αὐτοῦ ἄλλη σπουδαία μαρτυρία, πολλῶν χρόνων μεταγενεστέρα.

Ὁ Τζένος, ζήσας ἐπὶ Τραϊανοῦ, λέγει ὅτι ἐπ' αὐτοῦ τινὲς ἐπαρχίαι ἀποδίδουν ἐκ τοῦ προϊόντος ὀρισμένον μέρος, αἱ μὲν τὸ πέμπτον, αἱ δὲ τὸ ἑβδόμον, αἱ πλείσται ὅμως ἤδη ὑπόκεινται εἰς χρηματικὸν φόρον, κατὰ τὴν ἐκτίμησιν τοῦ ἐδάφους, ὥστε

ἀναλόγως τῶν ἰδιοτήτων τοῦ κτήματος ἐπίκειται τέλοςμα ἐπὶ ὀρισμένης ἐκτάσεως (*ad modum ubertatis per singula jugera*). Μεταξὺ τῶν ὑπαχθῆσων ἤδη εἰς τὸ νέον φορολογικὸν σύστημα ἐπαρχιῶν ἀπαριθμεῖ καὶ τὴν Ἀσίαν, ἧτις ἐπὶ Κικέρωνος ἐδίδε ποσοστὸν ἐκ τῶν προϊόντων (α).

Ἀλλὰ κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Μάρκου Αὐρηλίου τὸ ἐπὶ Αὐγούστου καθ' ὅλας τὰς ἐπαρχίας προβληθὲν ὁμοιομόρφου φορολογίας τῆς γῆς σύστημα ἐγένετο γενικόν, διότι ἐν τοῖς Πανδέκταις αὐτὸ μόνον εἶναι γνωστὸν, καὶ δύο ὁμοιομορφοὶ φόροι ἀπανταχοῦ εἰσπράττονται, τὸ ἐδαφικὸν τέλοςμα (*agri tributum*) καὶ τὸ κεφαλικὸν τέλος (*tributum capitis*) παρὰ τῶν ἀκτημόνων (β), ἀπάντων δὲ τούτων ὑπῆρχεν ἐλευθέρᾳ ἡ Ἰταλία (*jus Italicum*).

Ἀπολύτως ἐλευθέρᾳ παντὸς φόρου δὲν ἦτον οὔτε αὐτὴ ἐν τούτοις, ἀλλὰ μικρὸν τι συνεισέφερεν εἰς προϊόντα, καὶ διὰ τοῦτο ἐλέγετο *Italia annonaria*, κατ' ἀντιδιαστολὴν πρὸς τὴν Ρώμην καὶ τὴν περὶ αὐτὴν χώραν, *Italia urbaria*, καὶ ταύτης τῆς συνεισφορᾶς ἀπηλλαγμένης (γ).

Τὸ *jus italicum* περιελάμβανε συνάμα καὶ τὸ αὐτοδιοίκητον τῶν πόλεων, πλὴν τῆς ἀπαλλαγῆς ἐδαφικοῦ καὶ κεφαλικοῦ τέλους, καὶ ἐνίοτε παρὰ τῶν Αὐτοκρατόρων ἐδίδετο τὸ προνόμιον τοῦτο εἰς πόλεις ἐκτὸς τῆς Ἰταλίας, χάριν ἰδιαίτερας εὐνοίας (δ), ἐνίοτε ὅμως ἐδίδετο μέρος αὐτῶν τῶν δικαιωμάτων, ἀλλὰ μόνη ἡ ἀτέλεια κεφαλικοῦ, ἢ ἐδαφικοῦ τέλους δὲν περιελάμβανε τὸ *jus Italicum* (ε).

Ἐπὶ Διοκλητιανοῦ ὅμως ἐπῆλθε νέα τάξις πραγμάτων, διότι τετραχῶς διηρέθη ἡ Αὐτοκρατορία, καὶ ἡ Ἰταλία μετὰ τῆς Ἀφρικῆς ἀπενεμήθη εἰς τὸν Μαξιμιανόν. Οὗτος μὴ ἔχων ἄλλοθεν πόρους κατέστησε τὴν Ἰταλίαν ὑποτελεῖ κατὰ τὸ αὐτὸ φορολογικὸν σύστημα (ς). Ἐκτοτε πλέον τὸ *jus Italicum* δὲν ἐφηρμοζέτο εἰς τὴν Ἰταλίαν, ἀλλ' εἰς ἄλλας πόλεις, αἵτινες διατήρουν τὸ μὴ ἀφαιρεθὲν προνόμιον. Περὶ τῆς Ἰταλίας οὕτω πως φορολογουμένης ἔχομεν πολλὰς διατάξεις (ζ) ἐκμαρτυρούσας τὴν στέρησιν ἀτελείας, ἧτις ὅμως πάντοτε διατήρησε τὸ τῆς Ἰταλίας ὄνομα (*jus Italicum*), καὶ καθ' ὅλας τὰς πιθανότητας ἦτον ἐν χρήσει μέχρις Ἰουστινιανοῦ, ἀφοῦ ἐν τοῖς Πανδέκταις ἀπεμνημονεύθη. Αἱ διατάξεις ὅμως αὐταὶ περὶ ἐπανειλημμένων κουφισμῶν συγχρόνως ἀποδεικνύουν, πόσον ἡ Ἰταλία κατεπιέσθη φορολογουμένη.

Ἡ ἐποχὴ τῆς εἰς τὴν Ἰταλίαν εἰσαγωγῆς ὁμοιομόρφου φορολογίας τῆς γῆς συστήματος, μικρὸν πρὸ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου, συμπίπτει πρὸς τὴν ἐποχὴν, καθ' ἣν εὐρίσκομεν ἀπανταχοῦ ἐπικρατοῦσαν τὴν

(α) Hyginus de limit. c. 198.

(β) L. 4. § 2. L. 8. § 9. de cens (50,15).

(γ) Salmasius ad Trebell Poll. 30, tyrann. C. 23, Gotthofr. ad L. 9. C. Th. de ann. Savigny Zeitschr. VI c. 350.

(δ) L. 8. pr. de cens (50,15).

(ε) L. 8. § 7. αὐτέδ.

(ς) Aurel. Victor de Caes. C. 39.

(ζ) L. 2, 4, 7, 12. C. Th. de indulg. (11,28).

(α) L. 8. § 7. de cens (50,15).

(β) Ὅρα καὶ Isidori Orig. V. 36.

(γ) Livii Epit. lib. 434. Δίον Κασσ. ΝΓ'. 29. Tacit. Ann. I. 33.

τῶν ἐναπογράφων κατάστασιν, ἧτις, ὡς εἶπομεν, αἰφνιδίως ἐλάβεν ὑπαρξιν, διότι μετὰ ταῦτα δὲν βλέπομεν ἀνοικτὴν τὴν εἴσοδον ἐξ οἰκείας θελήσεως εἰς τὴν τῶν ἐναπογράφων τάξιν. Ἡ πίεσις τῶν φόρων, τὴν ὁποίαν, ὁ Αὐρήλιος Βίκτωρ ἀποκαλεῖ ὑπέρμετρον, συνετέλεσε βεβαίως τὰ μέγιστα, εἰς τὸ νὰ γεννηθῆ καὶ ἐν Ἰταλίᾳ τοιαύτη τάξις ἀνθρώπων εἰς μόνην τὴν γεωπονίαν ἐπιτηδείων, ἀλλ' αἰφνης στερηθέντων πάσης κτήσεως διὰ τῆς καταναγκαστικῆς ἐκποιήσεως πρὸς ἀπότισιν τῶν καθυστερούντων. Ἐν τοιαύτῃ ἀπορίᾳ κατέφευγον πρὸς τοὺς μεγαλοκτήμονας καὶ δυνατοὺς καὶ συνήπτον συμφωνίας τοιαύτας, ὁποίας εἶδομεν κρατούσας ἐπὶ τῶν ἐναπογράφων. Μὴ θέλων ὁ νομοθέτης νὰ παράξῃ τὰς νέας ταύτας σχέσεις ὑποταγῆς, ἀφοῦ διὰ τοῦ φορολογικοῦ συστήματος ἔγινε παραίτιος αὐτῶν, σιωπηλῶς τὰς παρεδέχθη καὶ τελευταῖον τὰς καθιέρωσε διὰ τῶν διατάξεων, περὶ ὧν πρὸ ὀλίγου ἐγένετο λόγος.

Δὲν εἶναι προφανές, ὅτι ἐνταῦθα συνυπαντήθη τὸ συμφέρον τῶν μεγαλοκτημόνων καὶ τοῦ φορολογούντος δημοσίου, ἐκείνων μὲν διὰ νὰ ἔχουν γεωργοὺς ἐν τάξει δούλων ἄνευ περιοδικῆς ἀνανεώσεως τῶν περὶ καλλιέργειας συμφωνιῶν, ἀλλ' ἀσφαλιζομένων διὰ τοῦ σταθεροῦ καὶ ἀμεταβλήτου κανόνος, τοῦ δὲ δημοσίου πάλιν διὰ νὰ ὑπάρχῃ ἀξιοχρεως ἐγγυητῆς διὰ τὸν κεφαλικὸν φόρον τῶν ἀκτημόνων, μὴ περιπλανωμένων καὶ ἐπιζητουμένων ἐκάστοτε πρὸς ἀπότισιν αὐτοῦ; Ὡς ἐκ τούτου δικαιοῦμεθα εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι τὸ διανεμητικὸν σύστημα τοῦ ἐγκτητικοῦ φόρου κατὰ ὠρισμένην ἕκτασιν τῆς γῆς συνδυαζόμενον πρὸς τὸν δουλικώτατον καὶ ὀλέθριον κεφαλικὸν φόρον συνετέλεσεν εἰς τὴν δουλείαν τῆς γεωργικῆς τάξεως, ὁποίαν μόνος ὁ ἀππλαγχος δεσποτισμὸς δύναται ν' ἀναβλέψῃ μετ' ἀδιαφορίας.

Τὸ ὄνομα τοῦ ἐναπογράφου *Inquilini, Coloni*, ταυτόσημον πρὸς τὸ τῶν μισθωτῶν, συμφωνεῖ κάλλιστα πρὸς τὴν παραγωγὴν ταύτην τοῦ θεσμοῦ. Τὸ ἄλλο ὄνομα *Originarii* σημαίνει τὸ πατροπαράδοτον τῆς καταστάσεως, καὶ πάλιν ὡς ἐκ τοῦ ἐπαγγέλματος ὀνομάζονται γεωργοὶ (*rustici*), ἡ δὲ σχέσις αὐτῶν πρὸς τὸ φορολογικὸν σύστημα, ἐξ οὗ προέβη καὶ ὁ θεσμὸς, δηλοῦται διὰ τοῦ ὀνόματος *capiti*, πάροικοι, καὶ *adscriptitii*, ἐναπόγραφοι, διότι ὡς ἀκτῆμονες ἐχρεώστουν κεφαλικὸν τέλος σημεϊούμενον πρὸς εἰσπραξιν ἐπὶ τῆς μερίδος τοῦ κτήματος, ἐν ᾧ ἦσαν ἐμπεπηγμένοι. Τῇ ἀληθείᾳ ὅμως ἦσαν, ὅπως καὶ αὐτοὶ οἱ νόμοι ἐπὶ τέλους λέγουν, δούλοι τῆς γῆς (*servi terrae*), ἀλλ' ἐκ τούτου δὲν ἔπεται, ὅτι ἡ καταγωγὴ αὐτῶν ἦτο δουλική, διότι τοιαύτη δὲν ἦτον ἡ τύχη τῶν ἀπελευθέρων.

Ἐξ ὧν γινώσκουμεν, ἐν μόνον παράδειγμα ὑπάρχει ἐναπογράφων γινόμενων τοιούτων δι' αἰχμαλωσίας. Ἐν ἔτει 409 οἱ Αὐτοκράτορες Ὀνώριος καὶ Θεοδόσιος, ὑποτάξαντες τοὺς Σκύθας, ἐπέστρεπον εἰς τὸν βουχόμενον νὰ λάβῃ ἐναπογράφους ἐξ αὐτῶν, οὐχὶ ὅμως ἐν Θράκῃ καὶ Ἰλλυρίᾳ (*susceptos non alio jure*

quam colonatus) (α). Ἄν ἐκ τοιαύτης αἰτίας ἐγενῆτο ὁ θεσμὸς, δὲν ἠθέλεν ὑπάρχει τοῦτο τὸ μόνον ἔχνος, καθ' ὃ μάλιστα προὑπατίθετο γνωστὸς ὁ θεσμὸς καὶ ὡς ἐκ τοῦ τίτλου, ἐν ᾧ κεῖται ἡ διάταξις, πιθανῶς σκοπὸν εἶχε τὴν πρὸς ὄφελος τῶν στρατιωτῶν μόνων παραχώρησιν τοιούτων δορικλώτων ἐναπογράφων. Μᾶλλον λοιπὸν πιστεύομεν, ὅτι χάριν ἀσφαλεστέρως εἰσπραξέως τοῦ κεφαλικοῦ φόρου ἐπεβλήθη εἰς τὸν τράχηλον τοῦ γεωργοῦ τοιοῦτος ζυγός, οἷον ὁ κατακτητῆς ἐπιβάλλει εἰς τὸν δρῆκτικτον.

Ε.

Πολλάκις ὁ Ἰουστινιανὸς διὰ τῶν Νεαρῶν οὐδὲν ἢ μικρὸν τι ἐνεωτέρισεν, ἐνῶ ἐν αὐταῖς συστηματικῶς περιέλαβεν ὀλοκλήρους θεσμοὺς συναρμολογῶν τὰς προϋπαρχούσας διατάξεις, σποράδην κειμέναις (β).

Πρὸς τοιοῦτον σκοπὸν γενικῆς ἀνακεφαλαιώσεως καὶ εὐσυνόπτου ἐκθέσεως πολλῶν συμπολιτευομένων διατάξεων, ἴσως δὲ καὶ χάριν τῆς ἐξελληνίσεως αὐτῶν, ἐξέδωκε τὴν Νεαρὰν 128, ἐν ᾗ σαφῶς ἐξήγει ὅλον τὸν μηχανισμόν τοῦ ἐγκτητικοῦ φόρου. Διὰ τῆς ἀναλύσεως αὐτοῦ λαμβάνομεν τὸ ἐνδύσιμον πρὸς γενικωτέρας σκέψεις, ὅπως προβῶμεν μετὰ ταῦτα εἰς τὴν μέχρι τέλους τοῦ βυζαντινοῦ βασιλείου κατάστασιν.

Καθ' ἕκαστον ἔτος, τὸν Ἰούλιον ἢ Αὐγουστον, προσδιορίζεται τῆς μελλούσης ἐπινευήσεως, τούτέστι τοῦ ἐπιόντος φορολογικοῦ ἔτους, τὸ εἰς ἐκάστην ἐπαρχίαν ἐπιβάλλον μέρος ἀπάντων τῶν φόρων, ἡτοι ἡ μερικὴ διατύπωσις τῶν συντελειῶν. Ὁ γενικὸς οὗτος προὑπολογισμὸς τῶν ἐσόδων ὑποδιαιρεῖται εἰς μερικοὺς προὑπολογισμοὺς κατ' ἐπαρχίαν, καὶ ἴσως τοῦτο νεωτερίζεται, ὅτι δὲν ἀπόκειται εἰς ἐκάστην ἐπαρχίαν αὐτὴ μόνη νὰ διανεῖμῃ τὸ ἐπιβάλλον εἰς τοὺς ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ συντελεῖς, ἀλλ' ἡ διανομὴ αὐτὴ μέχρι τοῦ ἐσχάτου φορολογουμένου γίνεται παρὰ τῆς κεντρικῆς ἐξουσίας.

Διὰ τοῦτο ἐν ἐκάστῃ μερικῇ διατυπώσει (τούτέστι ἐν ἐκάστῳ ἐπαρχιακῷ προὑπολογισμῷ τῶν ἐσόδων) προσδιορίζεται τί ὀρεῖται, εἴτε ἐν εἴδει, εἴτε ἐν χρυσίῳ, ὑπὲρ ἐκάστου ἰούγου (*jugum*), τούτέστι ἀνά ἐκάστην φορολογικὴν μονάδα (*caput*, ζυγόν, ζυγοκεφαλὴν), εἰς ἃς ἰσομέτρως διαιρεῖται ἡ ἕκτασις τῆς γῆς, περὶ αὐτῶν δὲ ὡς ταυτόσημον μεταχειρίζεται τῆμα, οὐδέλων (*ιουλίων*), ἢ κεντρικῶν, ἢ ὅπως ἄλλως ὀνομάζονται.

Δὲν εἶναι ἐντούτοις ἄλλος ὁ ἐν χρυσίῳ καὶ ἄλλος ὁ ἐν εἴδει φόρος ἐκ περιουσίας, ἀλλ' ὁ αὐτός, ὡς δηλοῖ ἡ ἐν τῇ μερικῇ διατυπώσει συγχρόνως προστιθεμένη διατίμησις τῶν εἰδῶν, καθ' ἣν τούτέστιν ὁ προτιμῶν ἀντὶ χρυσίου δίδει εἶδη, ἡ πάλιν προσκαλεῖται νὰ δώσῃ εἶδη πρὸς διατήρησιν τοῦ στρατοῦ κατὰ τὴν συνωνίην, περὶ ἧς ἀνωτέρω διελάβομεν.

(α) L. J. C. Th. de hon. mil (5, 1).

(β) Ὁ Προκόπιος Ἀνικτ. 1Α' λέγει «Ὅπως δὲ ἄπαντα νεώτερα τε καὶ αὐτοῦ ἐπὶνομα εἶη.»

Προσέτι προσδιορίζεται εἰς ποίαν δημοσίαν ἀποθήκην εἰσφέρονται τὰ εἶδη, ἢ εἰς τίνα ἐπαρχίαν δίδονται, ἢ πόσα αὐτοῖσι δαπανῶνται.

Αἱ μερικαὶ αὗται διατυπώσεις ἀποστέλλονται ἀμέσως εἰς ἐκάστην ἐπαρχίαν καὶ ἐντὸς τοῦ Σεπτεμβρίου ἢ Οκτωβρίου μηνὸς προτίθενται πρὸς δημοσίευσιν εἰς ἐκάστην πόλιν καὶ εἰς τοὺς αἰτοῦντας δίδονται τὰ ἴσα (ἀντίγραφα), ὥστε ἀκριβῶς νὰ γινώσκουν οἱ συντελεῖς, τί ὀφείλουν.

Οἱ τυχόν καταβληθέντες φόροι ἐπὶ τῇ βάσει προηγουμένων διατυπώσεων (δηλαδὴ ληξιάσως χρήσεως) καταλογίζονται εἰς τὴν ἐνεστῶσαν ἐπινέμψιν.

Ἡ εἰς χρυσὸν καταβολὴ γίνεται κατὰ τοὺς καιροὺς τοῦ ὀρισμένου, ἤτοι, ὅπως προηγουμένως εἶδομεν, τὴν ἁ Ἰανουαρίου, τὴν ἁ Μαΐου, καὶ τὴν ἁ Σεπτεμβρίου εἰς τρεῖς ἴσας δόσεις καὶ περὶ τούτων ὡς γνωστῶν οὐδὲν λέγει ὁ Ἰουστινιανός.

Αἱ ἀποδείξεις τῆς καταβολῆς τοῦ φόρου (ἀποχαί ἀμεριμνίαι) πρέπει νὰ σημαίνουν βητώως, τὴν ποσότητα τῶν χρημάτων καὶ τῶν εἰδῶν, τὴν ποσότητα τῶν ἰούγων, ἤτοι ζυγοκεφαλῶν, καὶ τὰ ὀνόματα τῶν κατοίκων πρὸς ἔλεγχον.

Ὡς πρὸς τὴν ταυτότητα τοῦ φορολογουμένου κτήματος, χρησιμεύουν αἱ δημοσίου ἀπογραφαὶ (κτηματολόγια), ὧν ὑπάρχουν φύλακες ὑποχρεούμενοι εἰς ἐμφάνισιν αὐτῶν, ἐν ἑλλείψει δὲ τούτων προφέρουν οἱ Ἐπίσκοποι τὰς ἀπογραφάς.

Καὶ ταῦτα περὶ τῆς ἐπιβολῆς τοῦ φόρου, κατ' ἔτος γινομένης. Ἴσως νομίσαι τις, ὅτι πρόκειται περὶ μόνου ἐγκτητικῆς φόρου, ἀλλὰ συνεχωνεύθη καὶ τὸ κεφαλικὸν τέλος, διότι, ὡς εἶπομεν, ἐν μὲν ταῖς πόλεσιν ἔπαυσε, ἐν δὲ τοῖς ἀγροῖς ἐσημειούτο ἐπὶ ἐκάστου κτήματος τὸ κεφαλικὸν τέλος τῶν ἐν αὐτῷ ἐργαζομένων, εἴτε ἐναπογράφων, εἴτε δούλων, εἴτε μισθωτῶν· περὶ τούτου δὲ περιέχει τὴν ἀπόδειξιν τὸ κεφ. ιδ' τῆς Νεαρᾶς.

Περὶ τῆς εἰσπράξεως πάλιν κανονίζει ἡ Νεαρᾶ, ὅτι εἶναι ἀμέσως ὑπεύθυνοι πρὸς τὸ κεντρικὸν ταμεῖον οἱ ὀφείλοντες τὴν εἰσπραξὴν ἄρχοντες, πολιτευόμενοι (curiales), ἐξάκτωρες, βίνδικες, κανονικάριοι. Οἱ κανονικάριοι πέμπονται πρὸς εἰσπραξὴν τῶν καθυστερούντων, ἅμα δὲ δὲν εἶναι ἐπιτήδειοι ἀντικαθίστανται, οὔτε στέλλεται πλέον ἐξ-πελλευτής, ὁ δὲ κανονικάριος λαμβάνει λόγῳ τῆς περιουσίας τὰ νενομισμένα. Οὐδεμίᾳ ὁμῶς προσθήκῃ ἐπιτρέπεται λόγῳ ἀποστολῆς τῶν χρημάτων ἢ τῶν εἰδῶν, τὰ λεγόμενα παραπομπικά.

Πρὸς ἀκριβεστέραν διαχείρισιν ἀπαγορεύει ὁ Ἰουστινιανός, νὰ εἶναι οἱ αὐτοὶ ἄρχοντες τοπάρχαι (magistratus), ὡς οἰκονομικοὶ ὑπάλληλοι, καὶ τοποτηρηταὶ ἐπαρχῶν, ὡς διοικητικοί, ἢ στρατηγίδος ἀρχῆς, ὡς στρατιωτικοί.

Οὔτε ἐπιτρέπεται εἰς τοὺς ἀπαιτητὰς τοῦ δημοσίου ν' ἀναμιγνύονται εἰς τὰς τῶν πόλεων διαχειρίσεις. Περὶ αὐτῶν φροντίζουν αἱ δημοτικαὶ ἀρχαί. Τούτέστιν ὁ Ἐπίσκοπος, οἱ πρωτεύοντες καὶ οἱ κτήτορες (possessores) προβάλλον τὸν πατέρα τῆς

πόλεως, τὸν σιτώνην καὶ ἄλλους τοιοῦτους διοικητὰς, κατ' ἔτος δὲ ὁ Ἐπίσκοπος μετὰ πάντε πρωτεύοντων ἐξελέγγχον τοὺς λογισμούς, οὔτε ἐπιτρέπεται εἰς τοὺς δημοσίους ἐλεγκτὰς (σκρινιάριοι τῶν ἔργων ὑπὸ τῶν πραιτωρίων ἐπαρχῶν τελούντες) νὰ ζητήσουν περὶ τῆς διαχείρισεως ταύτης λόγον.

Ὁ φορολογούμενος, ἐν ἀπορίᾳ εὐρισκόμενος, καταδεικνύει τοὺς ἰδίους ὀφειλέτας πρὸς καταδίωξιν, ἀλλ' ὅστις καταλιμπάνει τὴν ἰδιοκτησίαν, μὴ δύναμενος ν' ἀποτίσῃ τοὺς φόρους, στερεῖται αὐτῆς διὰ τῆς λεγομένης ἐπιβολῆς, καθόσον τούτέστι τὸ κτῆμα τοῦτο, μεθ' ὅλων τῶν ἐν αὐτῷ γεωργῶν, τῶν χρηματίων αὐτῶν, καὶ ἐνθηκῶν, καὶ καρπῶν, καὶ ζώων, δίδεται εἰς τοὺς ἐν τῷ αὐτῷ μέρει ἀναγεγραμμένους, δηλ. ὁμόκνησα ἢ ὁμόδουλα κτῆματα κεκτημένους, ἐν ἑλλείψει δὲ τούτων παραδίδεται εἰς τοὺς ὑπεύθυνους διὰ τὴν εἰσπραξὴν τοῦ φόρου ἄρχοντας καὶ λοιπούς, παρ' ὧν ὁμῶς πάλιν τ' ἀναλαμβάνουν οἱ ἐγκαταλείψαντες ἀποδίδοντες τὰ καταβληθέντα καὶ ἀποζημιούμενοι διὰ τὴν ἐλάττωσιν, ἢ φθορὰν (α).

Κατὰ τὸ σύστημα τοῦτο ὁ ἐξῆς κύκλος ἐγένετο, διὰ νὰ φθάσουν οἱ φόροι εἰς τὸ κεντρικὸν ταμεῖον. Διὰ τῆς ἐπινεμήσεως ἐνομοθετοῦντο κατ' ἔτος παρὰ τοῦ Ἀυτοκράτορος καὶ προσδιορίζοντο αἱ μερικαὶ διατυπώσεις, στελλόμεναι εἰς τοὺς ὑπάρχους παρ' ὧν διευθύνοντο εἰς τοὺς ἄρχοντας τῶν ἐπαρχιῶν πρὸς δημοσίευσιν. Ἐπὶ τῇ βάσει αὐτῶν τῶν διατυπώσεων εἰσέπραττον τοὺς φόρους οἱ ἄρχοντες τῶν πόλεων, ἢ οἱ πολιτευόμενοι, διὰ τῶν ὑποδεκτῶν (exactores vindices), ἐπὶ ἀποδείξει πέμποντες αὐτοὺς εἰς τοὺς ἐκλήπτορας τῶν ὑπάρχων, παρ' ὧν ἐστέλλοντο εἰς τὸν κόμητα τῶν Λαργιτιάνων μετὰ τοῦ φορολογικῆς καταλόγου (β). Ἐξ αὐτῶν τῶν καταλόγων προέκυπτον τὰ καθυστερήματα βεβαιούμενα παρὰ τῶν ταβουλαρίων (γ), καὶ πρὸς εἰσπραξὴν αὐτῶν ἐστέλλοντο οἱ κανονικάριοι.

Ταῦτα τὰ κυριώτερα τῆς Νεαρᾶς κεφάλαια, ἐν ἡ σπουδαιοτάτη τις ἑλλείψις ἀναφαίνεται, περὶ ἀναθεωρήσεως τῆς ἀναγραφῆς τῶν κτημάτων. Αὕτη εἶδομεν ὅτι ἔπρεπε νὰ γίνεταί ἅπαξ ἐντὸς δεκαπενταετίας, καθ' ἣν συμπληροῦται ἡ Ἰνδικτίων. Ἐκ τῆς ἀποσιωπήσεως τοῦ Ἰουστινιανοῦ περὶ ἀναθεωρήσεως περιοδικῆς ἐν τοιαύτῃ Νεαρᾶ, καθ' ἣν ὅλον τὸ σύστημα τοῦ ἐγκτητικῆς φόρου ἀνακεφαλαιοῦται, ἔπεται τὸ συμπέρασμα, ὅτι ἔπαυσε νὰ ἦναι ἐν χρήσει. Ἐτι μᾶλλον ὑποστηρίζεται ἡ εἰκασία αὕτη, καθόσον διὰ τοῦ γενικοῦ νόμου παρὰ τοῦ αυτοκράτορος αὐτοῦ προσδιορίζεται ἡ μερικὴ διατύπωσις ἐκάστης ἐπαρχίας, πόσας τούτέστι ζυγοκεφαλὰς περιέχει ἐκάστη, καὶ τί ἐπίκειται εἰς αὐτάς, εἴτε λόγῳ τῆς ἐκτάσεως τῶν κτημάτων, εἴτε λόγῳ τῶν ἐν αὐτοῖς προσώπων, τῶν ὀφειλόντων κεφαλικὸν τέλος.

(α) Προκόπ. Ἀνικδ. ΚΓ', στ'.

(β) L. 1. C. de can. (10, 23).

(γ) L. 27. C. Th. de susc. (12, 6).

Ἄλλ' ὁ διὰ νόμου προσδιορισμὸς τοῦ παρ' ἐκάστου κτήματος εἰδικῶς ὀφειλομένου φόρου καθιστᾷ ἀπαράδεκτον πᾶσαν ἐνστάσιν τοῦ ἰδιοκτῆμονος, καὶ οὐδεμία ἀλλοίωσις τῆς καταστάσεως τῶν κτημάτων ὑπόκειται εἰς ἐκτίμησιν. Ἰδιαῦται ἀλλοιώσεις εἶναι ἐνδεχόμεναι, εἴτε διότι ἡ ποιότης τοῦ κτήματος μεταβάλλεται ἐκ φυσικῶν λόγων, ἢ ἐκ κακῆς διαχειρίσεως, εἴτε διότι μέρος τοῦ κτήματος ἐκποιεῖται, εἴτε διότι ἄλλως κανονίζονται τὰ ὄρια αὐτοῦ, εἴτε πρὸ πάντων διότι λόγῳ κληρονομίας γίνεται κατακερμάτισις. Ἐνθ' καὶ τὰ κεφαλικά τέλη τοῦ ἐν τῷ κτήματι ἐργαζομένου σημειῶνται ἐπὶ τῆς μερίδος αὐτοῦ, ἢ ἐλάττωσις τοῦ ἀριθμοῦ τῶν προσώπων τούτων, δι' οἵαςδήποτε αἰτίας, καθιστᾷ τὸν φόρον ὑπερβολικὸν μέχρις ἀναψηλαφήσεως πρὸς διόρθωσιν σύμφωνον πρὸς τὴν ἀλήθειαν.

Περὶ ὅλων τούτων οὐδὲν διατάττει ὁ Ἰουστινιανός, ἀλλὰ φαίνεται, ὅτι ἅπαξ ἐδέχθη τὴν ὑπάρχουσαν ἀπογραφὴν ὡς ἀμετάτρεπτον καὶ στερεότυπον, καὶ ἐπὶ τῇ βάσει αὐτῆς ἐκανόνιζε τὸ ποσοστὸν δι' ἐκάστην φορολογικὴν μονάδα (ιούγον).

Ἄλλ' αὐταὶ αἱ ἀπογραφαί, ὅσον ἀκριβεῖς ὑποτεθοῦν, ὅτε κατὰ πρῶτον ἐγένοντο, περὶ τῆς ἐκτάσεως καὶ περιεκτικότητος (τῶν ιούγων) ἐκάστου κτήματος καὶ τῆς ποιότητος αὐτοῦ, ἐντὸς ὀλίγου ἔμελλον ν' ἀπέχουν τῆς πραγματικῆς καταστάσεως τῶν κτημάτων.

Ἄντι διανεμητικοῦ συστήματος ἐγκτητικοῦ φόρου, ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ εὐρίσκομεν τοιαυτρόπως πάγιον φόρον. Κατὰ τὸ σύστημα τοῦτο διττὸς διώκεται σκοπός, καὶ τὸ συμφέρον τοῦτέστι τῆς ἐπικρατείας, ἀσφαλιζομένης περὶ τοῦ ποσοῦ τοῦ εἰσπρακτέου φόρου, ὡς μὴ ἐξαρτωμένου πλέον ἐκ τυχαίας εὐφορίας ἢ ἀφορίας· καὶ τὸ συμφέρον τοῦ φορολογουμένου, μὴ ὑποκειμένου εἰς παντοίας καταπιέσεις πρὸς βεβαίωσιν τοῦ φόρου, ὅστις διὰ νόμου ὀρίζεται ἀνά ἕκαστον κτῆμα. Ἄλλ' ἅμα δὲν παρακολουθεῖ τὴν ἀλλοίωσιν τοῦ κτήματος ἢ διόρθωσιν τῆς κτηματικῆς ἀπογραφῆς, εἶναι ἐπόμενον ὅτι ὡς ἐκ τῆς δυσαναλογίας τοῦ φόρου τὸ κτῆμα ἐγκαταλιμπάνεται, καὶ ἰδοῦ διατὶ ἐπενοήθη ἡ ἐπιβολή, καθ' ἣν δίδεται τὸ κτῆμα εἰς τὸν ὁμόκησον, καὶ ἐν ἐλλείψει αὐτοῦ εἰς τοὺς ὑπευθύνους περὶ τῆς ἀκριβοῦς εἰσπράξεως τοῦ φόρου.

Ἐκ τούτων δυνάμεθα νὰ κρίνωμεν περὶ τῶν φοροποιῶν ἀποτελεσμάτων ὡς ἐκ τῆς κακῆς ἐφαρμογῆς τοῦ φορολογικοῦ συστήματος. Ἐκ ἐκ τοῦ συνδυασμοῦ τοῦ κεφαλικοῦ τέλους μετὰ τοῦ ἐγκτητικοῦ φόρου προήλθεν ἡ δουλικὴ κατάστασις τοῦ ἐναπογράφου. Ἐκ ἐκ τῆς ἐλλείψεως τῆς ἀναθεωρήσεως, διὰ τὸ ἀνίσον βάρος τῶν φόρων πρὸς τὴν ἀξίαν τῶν κτημάτων, προήλθεν ἡ ἐγκατάλειψις αὐτῶν καὶ ἡ βαθμιαία ἐρήμωσις τῆς χώρας. Τὸ ἐπινόημα δὲν εἶναι τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ἀλλ' ἀρχαιότερον (α), ἐπὶ σκοπῷ νὰ μὴ στερηθῇ τὸ δημόσιον ταμεῖον ὡς ἐκ τῆς ἐρημώσεως τῆς χώρας. Ἄλλ' ὁ Ἰουστινια-

νός, ἀντὶ νὰ γνωρίσῃ τὸ ὀλέθριον καὶ ἀνεπαρκὲς τοιαύτης θεραπείας, ἀνέπτυξε τὸ σύστημα τῆς ἐπιβολῆς καὶ μετὰ τὴν Νεαράν 138 ἐπανέρχεται ἐκκριθέστερον κανονίζων περὶ αὐτῆς καὶ προχωρῶν πρὸς τοὺς ἐγγυτέρους συγγενεῖς, πρὶν ἀναγκάσῃ τοὺς ὁμοκήσους εἰς παραδοχὴν τοῦ ἐγκαταλειμμένου, μεθ' οὗς ἔρχονται οἱ διὰ τὴν εἰσπράξιν τοῦ φόρου ὑπεύθυνοι (α),

Οὔτε διὰ τῆς ἐπιβολῆς ἐν τούτοις ἀπέφυγον τὰ καθυστεροῦντα, καὶ ἀμέσως μετὰ τὸν Ἰουστινιανὸν ὁ Ἰουστίνος ἐν ἔτει 566 συγχωρεῖ εἰς τοὺς ὑποτελεῖς τὰ μέχρι τῆς 8 ἐπινεμήσεως (ἤτοι 560) ἐλλείμματα, καίτοι εὐρίσκων βαρὺ τὸ δημόσιον χρέος καὶ τὸν στρατὸν ἐν ἀπορίᾳ τῶν ἀναγκαίων, καθ' ὃν χρόνον πανταχόθεν ἐπετίθεντο οἱ βάρβαροι. Ἄλλ' ἡ ἐξάντλησις τῶν ὑποτελῶν ἔφθασεν εἰς τὸ ἔσχατον, ὥστε ἡ ἀπαίτησις καθυστερούντων ἔμελλε νὰ καταστήσῃ ἀδύνατον τὴν εἰσπράξιν νέων ἐπινεμήσεων.

Μετὰ δέκα περίπου ἔτη ὁ Τιθέριος ἐξ αἰτίας τῆς πολυτρόπου ρηθρᾶς τῶν κτήσεων μὴ ἐπαρκουσῶν εἰς τοὺς φόρους, καίτοι ἀναγκασίῳ πρὸς συντήρησιν στρατοῦ διὰ τοὺς συχνοὺς πολέμους, συγχωρεῖ τὰ ἐλλείμματα μέχρι τῆς ἄρτι παρελθούσης πέμπτης ἐπινεμήσεως, καὶ ἐπὶ τέσσαρα ἔτη ἰσομέτρως μειοῖ τοὺς φόρους, συμπασουμένης τῆς μειώσεως εἰς τὸ ποσὸν τοῦ φόρου ἀκεραίου ἐπινεμήσεως (integrum unum canonem).

Ἐκ τούτου προκύπτει, ὅτι καίτοι κατ' ἔτος ἐκτατομένης τῆς ἐπινεμήσεως, ἡ αὐτὴ πάντοτε ἐπανελαμβάνετο. Τοῦτο προήλθεν ἴσως, διότι διὰ τὰς προκειμένας ἀνάγκας ἀπηρτίτο ὁ ἀνώτατος ὅρος τοῦ φόρου, ὅστις ἔφθασεν εἰς τοιοῦτον βαθμὸν, ὥστε πέραν αὐτοῦ δὲν ἠδύναντο νὰ προχωρήσουν.

Ὁ φόρος ὅμως οὗτος ἐπεβάρυνε πρὸ πάντων τοὺς ἀγροὺς καὶ καθαυτὸ τὴν γεωργικὴν τάξιν, ἥτις, ἐμπνεηγμένη εἰς τὴν γῆν, ἐχρεώσται νὰ παρέξῃ εἰς τὸν κύριον αὐτῆς καὶ τοὺς φόρους καὶ πλεόνασμα τι, ὡς πρόσδοτον τῆς κυριότητος. Ὅσάκις ἐκ τῆς ἀφορίας, ἢ ἐξ ἄλλης αἰτίας, ἐπιδρομῆς πολεμίων, ἢ καταστρεπτικοῦ συμβάντος, οὐδὲν ἀπέφερον ἡ γῆ, ὁ κύριος αὐτῆς, ὡς ἐγγυητὴς τῶν καθυστερουμένων φόρων, κατελίμπανε τὸ αἴτιον τοῦ χρέους του, ὅτε ἐγένετο ἡ ἐπιβολή, ἀλλὰ καὶ ἡ γεωργικὴ τάξις τότε, οὐδενὸς ὑπάρχοντος κυρίου, μεχριστοῦ γίνῃ ἡ ἐπιβολή, ἠδύνατο νὰ πράξῃ τὸ αὐτό, καὶ ὡς ἐκ τούτου ἐξερημοῦτο ἡ χώρα.

Ὁ Προκόπιος (β) διηγεῖται, ὅτι μετὰ τὴν στάσιν τοῦ Νίκα πολλῶν συγκλητικῶν καὶ εὐδαιμόνων ἐδημεύθησαν τὰ κτήματα, ἀλλὰ κατόπιν προσχῆματι φιλανθρωπίας ἀπεδόθησαν εἰς αὐτοὺς τὰ φόρου μικροῦ καὶ βαρυτάτου ὑποτελῆ, τὰ ὅποια κατέστησαν αὐτοὺς ἐτι δυστυχεστέρους. Ὅσον ὑπερβολικὰ ὑποτιθέμενα τοιαῦτα τοῦ Προκοπίου διηγήματα πρὸς ἀμαύρωσιν τοῦ Ἰουστινιανοῦ, τὸ πρᾶγμα ὅμως τῆς ἀνίσου ἐπιδουλῆς τοῦ φόρου διαμένει ἀναμφισβήτητον.

(α) L. 1—17 C. de omni agro (11,58).

(α) Νεαράι 166, 168.

(β) Ἀνέκδ. 1B'.

Ὁ πάγιος φόρος ἔχει βεβαίως αὐτὸ τὸ ἀπαίσιον ἀποτέλεσμα, ἅμα εἶναι δυσανάλογος, ἢ ἀποστερησῆν ἐπὶ τέλους τὸν κύριον τοῦ κτήματος, ἐξ οὗ δὲν ἀποφέρει οὗτος τὸ διὰ τοὺς φόρους ἀπαιτούμενον ποσὸν καὶ πλεόνασμα τι διὰ τοὺς κόπους πρὸς πρραγωγίαν τοῦ φόρου.

Ὁ σκοπὸς τῆς ἐξασφάλισως τοῦ γεωπόνου ἀπὸ τῶν καταπιέσεων τῶν ἐπιτετραμμένων τὴν εἰσπραξίν τοῦ φόρου ἐντελῶς ματαιοῦται, ἅμα ὁ ὄγκος αὐτὸς τοῦ φόρου εἶναι τοσοῦτον καταθλιπτικός, ὥστε οὐδεὶς ἐκουσίως ἀναδέχεται τὴν ὑποχρέωσιν αὐτοῦ, ἀλλὰ μάλιστα προτιμᾷ τὴν ἐγκατάλειψιν καὶ αὐτῆς τῆς ἰδιοκτησίας.

Ἡ ἐπαισθητῶς προβαίνουσα ἐξερνήμωσις τῆς χώρας ἦτον ἐν ταῦτοις αἰτία σπουδαίας μερίμνης, διότι ἐπὶ τέλους τὸ ποσὸν τῶν φόρων ἐλαττοῦτο, αἱ δὲ πρὸς ἐξασφάλισιν τοῦ εἰσπραχθησομένου φόρου ἐγγυήσεις ἐματαιοῦντο.

Πρὸς ἀποτροπὴν τῆς ἐξερνήμωσεως ἐπὶ τέλους τὰ πράγματα ἐδίδαξαν, ὅτι ὑπῆρχεν ἀνάγκη νὰ γίνουσι προστατευτικαὶ διατάξεις ὑπὲρ τῆς γεωργικῆς τάξεως, ἀλλὰ καὶ αὐταὶ πρὸς ἓνα σκοπὸν ἔτεινον, ἀνελευτέρου προσηλώσεως τοῦ γεωργοῦ ἐπὶ τῆς γῆς.

Ἡ ἀρχαιοτέρα τοιοῦτου εἶδους, εἰς ἡμᾶς γνωστὴ, διάταξις εἶναι ἡ περὶ μητροκομιῶν. Λέοντος καὶ Ἀναθασίου, καθ' ἣν, ὅπου οἱ χωρικοὶ εἶναι ἰδιοκτῆται ὠρισμένης περιφέρειας, δὲν δύναται νὰ γίνῃ ἐκποίησης γῆς πρὸς ἐξωτικὸν καὶ πᾶσα τοιαύτη πράξις ἀκυροῦται (α).

Ἐκ τῆς διατάξεως ταύτης προκύπτει, ὅτι προὔπῃρχον αἱ μητροκομίαι ὡς ἐξαίρεσις τοῦ κανόνος, ὅτι οἱ γεωργοὶ ὡς ἐπιτοπλεῖστον ἐν τάξει ἐναπογράφου ἐργάζονται ὑπὲρ τοῦ μεγαλοκτῆμονος, αὐτοὶ δὲ οἱ Αὐτοκράτορες ἠθέλησαν νὰ ἐξασφαλίσουν τὴν κατάστασιν τῶν μητροκομιτῶν, ὥστε νὰ μὴ ὑποπέσουν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν μεγαλοκτῆμονος (hoc adjiendum necessario nostra putavit humanitas).

Ἡ μεγάλη ἀνάπτυξις, ἣν ἔδωκαν εἰς τὸ θέμα τοῦτο οἱ Αὐτοκράτορες, ἐμφαίνει τὴν σπουδαιότητα αὐτοῦ κατὰ τὴν πολιτικὴν σύνεσιν ἐκείνων τῶν χρόνων.

Καὶ κατ' ἄλλον τρόπον φαίνεται ἀνακουφισμένη ἡ τύχη τῶν γεωργῶν, διὰ τῆς διατάξεως ὅτι ὁ ἐναπόγραφος, ἅμα οἰουδὴποτε ἐλαχίστου κτήματος φαίνεται κάτοχος ἐκ τῶν φορολογικῶν βιβλίων, ἀπαλλάσσεται τοῦ κεφαλικοῦ τέλους ὡς ἀποδίδων ἐγκλητικὸν φόρον (β). Τοῦτ' αὐτὸ ἐπαναλαμβάνει ὁ Ἰουστινιανὸς ἐν Νεαρᾷ 127 κεφ. ιδ'. « Ἀλλὰ καὶ » εἰ συμβαίνει γεωργούς τινι προσήκοντας ἢ ἐναπογράφους ἰδίαν ἔχειν κτῆσι, ἐκείνους ὑπὲρ αὐτῆς » τῆς δημοσίας εἰσπράττεσθαι συντελείας, τοῦ δεσπότου αὐτῶν μηδεμίαν ὄχλησιν ὑπὲρ αὐτῶν ὑπομένουσαν » κτλ. Βασ. ΝΕΤ'. ιη' 12. Ὁ Ἰουστι-

νιανὸς ἐνταῦθα μᾶλλον προσέχει εἰς τὴν ἀπαλλαγὴν τοῦ δεσπότου ἀπὸ τοῦ κεφαλικοῦ τέλους τοιοῦτου ἐναπογράφου καὶ ἀπὸ τῆς εὐθύνης τοῦ ἐγκλητικῶν φόρου διὰ τὴν παρὰ τούτου κατεχομένην κτῆσιν, ἀλλὰ τὸ ἀποτέλεσμα τῆς διατάξεως προφανῶς εἶναι ἡ ἀπελευθέρωσις τοῦ ἐναπογράφου.

Ἐκ τῶν μετέπειτα διατάξεων τῶν αὐτοκρατόρων προδηλότερος γίνεται ὁ σκοπὸς αὐτῶν νὰ ἐμποδίσουν τὴν εἰς τὰς μητροκομίας εἰσχώρησιν δυνατῶν, διὰ τῆς δυνάμεως καὶ ὑπεροχῆς αὐτῶν κατ' ὀλίγον ἀποκτώντων ὀλόκληρον τὴν περιφέρειαν τῆς κώμης καὶ καθιστώντων τοὺς μητροκομῆτας ἐναπογράφους.

Ἐντεῦθεν ὁρμώμενος ὁ Ῥωμανὸς καὶ οἱ συναυτοκράτορες ἐν ἔτει 922 εἰσάγουσι τὸν περὶ προτιμήσεως νόμον ἐπὶ γενικωτέρας βάσεως, ἢ ἐκείνης τοῦ Λέοντος (ἐν Νεαρᾷ 116), τιθέμενοι πρόνοιαν καὶ τῶν ὑποτελῶν ἅμα καὶ τῶν δημοσίων φόρων. Εἰς τὴν βαθμολογίαν τῆς προτιμήσεως τῶν ἀναμιξῶν συγγενῶν, τῶν συμπεπλεγμένων κοινωνῶν, τῶν μόνον ἀναμειγμένων ξένων, τῶν συμπαρακειμένων ὁμοτελῶν καὶ τελευταίων τῶν συναπτῶς ἠνωμένων, προσθέτουν οἱ Αὐτοκράτορες οὗτοι ἀπαγορεύσιν αὐστηρὰν κατὰ τῶν δυνατῶν, ὥστε καθ' οἰονομήσειν τρόπον, εἴτε ἐκ διαθήκης ἢ ἐκ δωρεᾶς ἢ ἀποκτήσιν γῆν παρὰ τῶν εὐτελεστέρων, ὧν δὲν εἶναι συγγενεῖς, εἴτε δι' ἀγοραπωλησίας ἢ ἀνταλλαγῆς, ἐν τοῖς χωρίοις ἢ ἀγριδίαις, ἐνθα δὲν ἔχουν ἴδια κτήματα. Ἀλλὰ καὶ ὅτε ἐκποιεῖ τὸ δημόσιον, προτιμῶνται οἱ κτήτορες καὶ ἐν ἐλλείψει αὐτῶν δύνανται ἢ ἀγοράσασιν οἱ δυνατοί. Πᾶσα ἐντούτοις κατὰ παράβασιν τῶν ἀπαγορεύσεων τούτων ἀποκτῆσις ἰσχυροποιεῖται διὰ δεκαετοῦς παραγραφῆς (α).

Πρὶν αὕτη παρέλθῃ, παρεμπροσθέντος λιμοῦ ἐν ἔτει 928, ὅτε ἀντὶ μικρῶν χρημάτων ἐπώλησαν πολλοὶ τὰ ἴδια κτήματα, ὁ Ῥωμανὸς καὶ οἱ συναυτοκράτορες θεσπίζουσιν περὶ τοῦ αὐτοῦ θέματος ἀκυροῦντες ὅλας τὰς γενομένας πωλήσεις, ὥστε νὰ μὴ ἐγκαταλείψουν οἱ ἐξ ἀνάγκης πράξαντες αὐτὰς τὰς ἰδίας οἰκήσεις. « Ἡ γὰρ τῶν τοιοῦτων (τῶν δυνατῶν) ἐπικράτεια προσώπων καὶ τῶν πενήτων τὴν πολλὴν ἐπηύξησε ταλαιπωρίαν, τῷ πλήθει τῶν οἰκετῶν, τῶν μισθαρνοῦντων, τῶν ἄλλως ἐπιτρεχόντων καὶ συνόντων, τὰς ἐπαναστάσεις, τὰς διώξεις, τὰς ἀγχαρίας ἐπάγουσα κτλ. — ἢ γὰρ τῶν πολλῶν κατοίκους πολλὴν δείκνυσι τῆς χώρας τὴν ὠφέλειαν, τὴν τῶν δημοσίων συνεισφορὰν, τὴν τῶν στρατιωτικῶν λειτουργημάτων συντέλειαν κτλ. » (Νεαρᾷ 5).

Οὔτε τὸ πρόσταγμα τοῦτο ἤρκεσεν ἐντούτοις, διότι ὁ συνυπογράφας αὐτὸ Κωνσταντῖνος Πορφυρογέννητος μετὰ δεκαετίαν περίπου, ἦτοι ἐν ἔτει 947, αὐστηρότερον νομοθετεῖ, τὸ ἐνδόσιμον λαμβάνων ἐκ τῆς γενομένης ἐν τῷ θεματι τῶν θρακησίων παρὰ τῶν δυνατῶν καὶ ὑπερεχόντων παραβιάσεως. Διὰ τῆς διατάξεως ταύτης οὔτε τὸ τίμημα

(α) L. I. C. non licere (II, 55) Βασ. ΝΕ'. Ε'. 1.

(β) Ὅρα τὴν ἐρμηνησίαν Savigny Zeitschr. VI σ. 333 ἀνακευάλλοντος τὸν Γοδοφρίδον.

(α) Σὺλλ. Γ'. Νεαρᾷ 2 ἐκδ. Ζαχαρίου.

ἀποδίδου εἰς τοὺς ἀγοράσαντας κτήματα παρ' αὐτοῦ
λεστέρων (Νεαρά 6). Ἀλλὰ διεσώθη καὶ τὸ εἰς τὸ
θέμα τῶν Ανατολικῶν ἀπευθυνθέν ἀντίτυπον (α)
φέρον ἰδίως « Ἐπὶ τῆς πενίας καὶ ἀπορίας τοῦ
λαοῦ τοῦ θέματος τῶν ἀνατολικῶν καὶ τῆς τῶν
δυνατῶν κατ' αὐτῶν τυραννίδος κτλ. » Ἐν τέλει
τῆς διατάξεως βλέπομεν τὸν σύνδεσμον τῆς μητρο-
κωμίας, ἢ κωμητοῦρας ὡς λέγεται, καθ' ὃν οἱ συγ-
χωρῆται προτιμῶνται, ὑποχρεούμενοι ὁμῶς ὡς πρὸς
ιδιούσστατα κτήματα, τὰ ἐν τοῖς σεκρετικοῖς χάρ-
τοις τούτέστιν ἀναγεγραμμένα ὡς αὐτοτελῆ, ἢ ἄ-
ποκτήσουν αὐτὰ ὀλόκληρα ἢ ἂν ἀπέχουν, ὥστε κα-
θαυτὸ προτιμῶνται εἰς τὰ κλασματικά (β), ἢτοι τὰ
ἀποσπώμενα μέρη ἐκ τοιούτου κτήματος. Ὁ νεώ-
τερος Ρωμαῖος ἐπιτρέπει εἰς τοὺς ἐξελασθέντας ἀ-
γοραστὰς καὶ μὴ λαβόντας τὸ τίμημα, ὅτε ὠφεί-
λετο ἢ ἀπόδοσις αὐτοῦ, κάρπωσιν τῆς γῆς ἐπὶ δέκα
ἔτη τὸ πολὺ πρὸς ἀπαξίμωσιν (γ), κατὰ τὰ λοιπὰ
διατηρῶν τὰ προνομιοθετημένα (Νεαρά 5).

Κατ' ἄλλον τρόπον ὁ Νικηφόρος Φωκάς εὐθύνει
τὴν στάθμην τῆς δικαιοσύνης, τὴν ὁποίαν νομίζει
μάλιστα, ὅτι κρατεῖ τόσον ἰθυτενῆ, ὅσον ὁ δημιουργ-
γός τοῦ κόσμου. Κατ' αὐτὸν τὰ τῶν πενήτων καὶ
στρατιωτικῶν ἀγοράζον πένητες καὶ στρατιωτι-
κοὶ καὶ τὰ τῶν δυνατῶν οἱ δυνατοί, ὥστε πένητες
καὶ δυνατοὶ εἶναι δύο ἐκ θεοῦ διακεχωρισμένοι τά-
ξεις, διατηροῦσαι ὅσπιν ἀπαξ ἔλαχον ἔκτασιν ἐπὶ
τῆς γῆς (Νεαρά 20). Ἄν οἱ δυνατοὶ ὑπερβάντες τὸ
ὄριον ἔκτισαν πολύτιμα οἰκήματα ἐπὶ τῆς ἀποκτη-
θείσης παρὰ πενήτων γῆς, δὲν ἀποδίδουν αὐτήν,
ἀλλὰ τὸ ἀντάξιον (Νεαρά 21). Τὴν παρὰ τοῦ Αὐ-
τοκράτορος τούτου εἰσαγομένην τεσσαρακονταετίαν
πρὸς κατάργησιν πάσης ταιαύτης φύσεως ἀμφισβη-
τήσεως ἀνατρέπει κατόπιν ὁ Βασιλεὺς Πορφυρογέν-
νητος. Ἐν γένει ὁ Αὐτοκράτωρ οὗτος εἶναι ἐχθρὸς
τῆς παραγραφῆς καὶ ἀνατρέχει ἀποκαθιστῶν τοὺς
πένητας μέχρι τῆς ἐποχῆς Ρωμανοῦ τοῦ γέροντος
(δηλ. μέχρις ἔτους 935 περίπου) διὰ τῆς ἐν ἔτει
996 διατάξεως καὶ οὔτε τοὺς ὑπὸ τῶν χωρικῶν
μονασάντων ἀφορισθέντας τόπους παραδέχεται ὡς
μοναστηριακοὺς καὶ ὑπαγομένους εἰς τὸν Ἐπίσκο-
πον. Ὡς παράδειγμα τῆς ἀναδρομικῆς ταυτῆς ἀπο-
καταστάσεως μνημονεύει τὸν Φιλοκάλην, ἐκ πένη-
τος πλουτήσαντα καὶ διαδοχικῶς γενόμενον ἑβδο-
μαδάριον, κοιτωνίτην καὶ πρωτοβεστιάριον καὶ κατὰ
μικρὸν κατασχόντα ὅλον τὸ χωρίον, ἐξ οὗ κατήγε-
το. Ἀλλ' ὁ βασιλεὺς διαδὰς διὰ τοῦ χωρίου τούτου
μετονομασθέντος προαστείου, κατεδάφισε τὰ οἰκή-
ματα τοῦ Φιλοκάλου καὶ ἀπέδωκεν εἰς τοὺς χωρι-
κοὺς τὰς ἰδίας κτήσεις (Νεαρά 29).

(α) Witte in ealco. Anikd. ed Heimb. II σ. 273κ

(β) Κατὰ Ἀρμεν. Γ'. γ'. 115 καὶ Παῖραν Β'. β'. μετὰ τε-
τραετίαν παύει ἢ προτιμῆται ἐπὶ κλασματικῶν τύπων, ὡς πα-
λαιῶν παρὰ τοῦ δημοσίου κατὰ τὴν Νεαράν 3 περὶ προτιμῆ-
σεως, μετ' ἧς συνειδικάθη ἡ τετραετής παραγραφὴ ὑπὲρ τῶν ἀ-
ποκτώντων παρὰ τοῦ δημοσίου

(γ) Ἴσως αὐτὰ εἶναι τὰ τῶν ἀποκεινημένων κατὰ Νεαράν 61
Βα. Κομνηνῶν περὶ ἧς κατωτέρω.

Ὅλαι αἱ τοιαῦται διατάξεις εἶναι τεκμήριον τῆς
ἀκρατήτως προβαίνουσας ἐρημώσεως τῆς χώρας καὶ
τῆς ἀξανούσης πενίας, συνάμα δὲ καὶ τῆς ἀγ-
νοίας τῶν πρὸς θεραπείαν μέσων. Ὡς ἐκ τούτου βλέ-
πομεν τὸν νομοθέτην βαδίσαντα τὰς ἐκ διακείνου
ἐναντίας ὁδοὺς πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν τῆς διατη-
ρήσεως τῶν γεωπόνων. Πρῶτον ἀπλευθέρωσε τοῦ
κεφαλικοῦ τέλους τὸν ἐναπόγραφον τελούντα τὰ
ἐδαφικά τελέσματα τοῦ κατεχομένου παρ' αὐτοῦ
κτήματος. Ἀφοῦ ὁμῶς τὸν ἀποκατέστησεν ἀνεξάρ-
τητὸν καὶ ἐσχημάτισε τὰς μητροκωμίας, ἀπηγό-
ρευσε τοὺς δυνατοὺς, νὰ εἰσέλθουν εἰς αὐτάς, φο-
βούμενος τὴν ὑπεροχὴν τῆς δυνάμεως αὐτῶν πρὸς
νέαν ὑποδούλωσιν τῶν ἀπελευθερωθέντων, μὴ βα-
θηδόν, δι' ἐκποιήσεως πρὸς αὐτὸν τῆς γῆς, ὑπο-
δουλωθῶν πάλιν γινόμενοι ἐναπόγραφοι αὐτοῦ. Καὶ
ἡ πρόνοια αὕτη προβαίνει ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε ἀπα-
γορεύονται οἱ δυνατοὶ ν' ἀγοράσουν παρὰ πενήτων
καὶ ἐναλλάξ.

Εἶναι ἀξιοπερίεργον, ὅτι μετὰ τὸν ἑβδομον αἰῶ-
να, τὸ ὄνομα τῶν ἐναπογράφων ἐκλείπει, ὀνομαζο-
μένων εἰς τὸ ἐξῆς παροίκων.

Εἶναι προφανές, ὅτι βαθμιαίως πολλοὶ ἀπλευ-
θερώθησαν, καθόσον ἐξέλιπον οἱ κύριοι, τοὺς ὁποίους
ἀντικατέστησαν, συναποτελέσαντες μητροκωμίας.
περὶ ὧν τοσαύτην ἔλαβον πρόνοιαν οἱ Αὐτοκράτορες.

Τοιαύτης ἀπελευθερώσεως τρόπος ἐμφαίνει τὴν
κατάθλιψιν καὶ αὐτῶν τῶν δυνατῶν διὰ τῆς πίεσεως
τῶν ἐγκτητικῶν φόρων, προτιμησάντων τὴν παραι-
τησιν τῶν ἰδίων κτημάτων, ὅσάκις δὲν ἐπῆρκαν
εἰς ἀπότισιν τῶν κεφαλαίουμένων.

Πῶς ἐγένετο ἡ κατάλειψις, εἶδομεν διὰ τῆς ἐπι-
βολῆς καὶ τῆς ἀπαλλαγῆς τοῦ ἐναπογράφου ἀπὸ
τοῦ κεφαλικοῦ φόρου, ὅτε ἰδίῳ ὀνόματι ἐσημει-
οῦτο ὁ τῆς κατεχομένης γῆς ἐγγεῖος φόρος. Ἡ ἀ-
πελευθέρωσις τοιοῦτοτρόπως συνέβη ἐκ τῆς αὐτῆς
αἰτίας, ἐξ ἧς ἡ ὑποδούλωσις, διὰ τοῦ ἐγκτητικοῦ
φόρου. Διὰ τοῦ συνδυασμοῦ τούτέστι τοῦ κεφαλι-
κοῦ τέλους καὶ τοῦ ἐγκτητικοῦ προέκυψεν ἡ τάξις
ἐναπογράφων, καὶ πάλιν διὰ τῆς σημειώσεως τοῦ
ἐγκτητικοῦ φόρου εἰς τὸνομα τοῦ ἐναπογράφου ἀ-
πηλλάχθη οὗτος τοῦ κεφαλικοῦ τέλους καὶ ἔπαυσε
νὰ ᾔναι ἐναπόγραφος.

Ἀλλ' ἡ κατάστασις τῶν ἐναπογράφων, καὶ τοῖς
διαμείναντα, φαίνεται ἀλλοιωθεῖσα. Εἶναι ἀληθές ὅτι
τὰ βασιλικά πολλαχοῦ μνημονεύουν τοὺς ἐναπο-
γράφους, ἐνῶ ἡ Ἐκλογή, ὁ πρόχειρος Νόμος καὶ
ἡ Ἐπαναγωγὴ ἐντελῶς σιωποῦν. Ἄλλα ἴχνη ὑπάρ-
χουν ἐν διατάξει τοῦ Κωνσταντίνου Πορφυρογεννή-
του, ὅστις ἀπαγορεύει τὴν κατοχὴν στρατιώτου ἐν
παροίκου λόγῳ.

Παρ' Ἀρμενοπούλῳ Γ'. ἡ 10 ὁ ἐπὶ τριακονταε-
τίᾳ μισθωτὸς γεωργὸς οὔτε φεύγει, οὔτε ἀποδιώ-
κεται, ἀλλ' ἡ κατάστασις αὐτοῦ δὲν ἦτο καθυπερ-
βητὴ τοῦ ἐναπογράφου, ὡς ἐμφαίνει ἡ Παῖρα ΙΒ'. β'.
« Ὅτι παροίκους εὐρισκομένους ἀδικόπως νεμηθέν-
» τας τὰ τῆς παροικίας αὐτῶν τόπια καὶ τὸ πά-
» κτον διδόντας ἐπὶ τριακονταετία, ὁ Βέστης ἔλε-

α γεν, μὴ ἔχειν τὸν δεσπότην ἰσχυρὸν ἐκδιώκειν αὐτοὺς, δοκοῦσι γὰρ οὗτοι ὡς δεσπότηται τῶν τόπων αὐτῶν διὰ τῆς χρονίας νομῆς, ἀνάγκην δὲ ἔχουσι παύσαι τὸ πάχτον α.

Διὰ τοῦτο ἴσως ἐν Ἐκλογῇ (Π'. α) καὶ ἐν Ἐπαναγωγῇ (Γ'. β') ὀρίζεται νὰ μὴ γίνωνται μισθώσεις ἐπέκεινα τῶν 29 ἐτῶν.

Ἡ Πείρα ἀνήκει εἰς τὰ μέσα τοῦ ΙΑ' αἰῶνος, ἀλλὰ περὶ τὰ μέσα τοῦ Γ' ὁ Κοσμάς ὁ Μάγιστρος ἐπὶ Ῥωμανοῦ τοῦ Γέροντος, διὰ ψήφου διαστέλλων κάλλιστα τὴν μίσθωσιν, τὴν ἐμφύτευσιν καὶ τὴν παροικίαν, λέγει, ὅτι ὁ πάροικος ἀνχωρῶν δὲν δύναται νὰ ἐκποιήσῃ τὸν παροικικὸν τόπον καὶ τὰ ἐπικτησθέντα, ὡς ἀνήκοντα εἰς τὸν δεσπότην τῆς γῆς, ἀν ὅμως πράξῃ τοῦτο πάροικος μονῆς, αὕτη μετὰ τεσσαρακονταετίαν ἀνεπερώτητον οὐδὲν ἔχει δικαίωμα (α). Κατὰ τὸ ἀρχαιότερον δίκαιον, ὡς εἰδομεν, οὔτε ὁ πάροικος ἠδύνατο νὰ φύγῃ, οὔτε διὰ παραγραφῆς νὰ βεβαιωθῇ ἢ παρ' αὐτοῦ ἐκποίησης.

Ἐν τῷ χρυσοβούλλῳ τοῦ Μ. Σπηλαίου ὡς καὶ ἐν ἄλλοις πολλοῖς γίνεται λόγος περὶ τριῶν τάξεων κτημάτων, ἧτοι περὶ μειοχίου α μετὰ τῶν ἐν αὐτῷ παροικῶν, προσκαθημένων τε καὶ ἐξαλειμματικῶν ὑποστάσεων β. Οἱ πάροικοι εἶναι βεβαίως τοιοῦτοι γεωργοὶ ἀποδίδοντες τὸν ἀνάκαθεν κανόνα, ἐνῶ προσκαθημένοι εἶναι οἱ μὴ ἀποκτήσαντες τοιοῦτον δικαίωμα πραγματικόν, ἐξαλειμματικαὶ δὲ ὑποστάσεις, ἢ ἐξαλειμματικαὶ γαῖαι, εἶναι αἱ στερούμεναι παντὸς οἰκήτορος, διότι μέχρι τῆς ἐξαλείψεως τοῦ ἐσχάτου αὐτῶν ἄλλοτε δὲν ἠδύνατο ν' ἀποκτήσῃ ἰδιοκτησίαν ἐξωτικὸς ἐν μητροκωμίᾳ (β).

Οἱ ἐναπόγραφοι λοιπὸν ἔγιναν ἢ ἐλεύθεροι χωρικοὶ, ἢ ἐμφυτευταί· ἀλλ' ἀπ' ἐναντίας αἱ γαῖαι ἐξερημώθησαν καταστᾶσαι ἐξαλειμματικαί.

Ἄν ὅμως ὁ ἀριθμὸς τῶν παροικῶν ἠλαττώθη, δὲν ἐξέλιπον οὗτοι ὅλως, οὐδὲ ἡ κατάστασις αὐτῶν πολὺ διέφερε τῆς τῶν ἐναπογράφων.

Ἐπὶ Πατριάρχου Ἀθανασίου ἐν ἔτει 1305 ἔγινε συνοδική ἀπόφασις κυρωθεῖσα παρ' Ἀνδρονίκου Παλαιολόγου, ἔχουσα οὕτω (γ)·

Ὅταν ἀποθνήσκουν ἀπαιδές, ἄνδρες ἢ γυναῖκες (πάροικοι), δὲν πρέπει νὰ γίνεταί ἡ κληρονομία αὐτῶν τοῦ δημοσίου (τὸ ἀδιωτικίον), ἢ τῶν εἰς παροικίαν ἐχόντων αὐτούς, ἀλλὰ τὸ τρίτον δίδεται εἰς τὸν δεσπότην τὸ κτήμα (τῆ δεσποτεία), τὸ τρίτον εἰς μνημόσυνα (τῷ ἀπελθόντι), καὶ τὸ ἕτερον τρίτον εἰς τὸν ἐπιζῶντα σύζυγον (τῷ ζῶντι), ἢ ἐν ἐλλείψει αὐτοῦ εἰς τοὺς γονεῖς, ἢ εἰς τοὺς ἀδελφοὺς. Μὴ ὑπαρχόντων τοιούτων, τὸ ἡμισυ δίδεται εἰς μνημόσυνα καὶ τὸ ἡμισυ εἰς τὸν δεσπότην τὴν γῆν. Αὕτη ἢ παρ' Ἀρμενοπούλῳ τριμοιρία (δ), ἀντικατασταθεῖσα εἰς τὰς περὶ χρηματίου (peculium) τῶν ἐναπογράφων διατάξεις, περὶ ὧν προηγουμένως ἐλαλήσαμεν.

Οἱ πάροικοι οὗτοι ἦσαν ἀναγεγραμμένοι πάντοτε ἐν τοῖς δημοσίοις βιβλίοις ὡς προκύπτει ἐκ πολλῶν χρυσοβούλλων, καὶ ἰδίως ἐκ τοῦ τῆς ἐν Πάτμῳ μονῆς, ἔτους 1334, ἐν ᾧ ὁ Ἀνδρόνικος Παλαιολόγος ὀνομαστικῶς ἀναφέρει ὅλους τοὺς παροίκους αὐτῆς (α). Ἐνῶ παρέχει ἀτέλειαν εἰς τὴν μονὴν ὁ Αὐτοκράτωρ, ῥητῶς μνημονεύει περὶ τοῦ κεφαλικοῦ τελέσματος (κεφαλαίου, κεφαλατικευόντων), καὶ λόγῳ αὐτοῦ καὶ μόνου φαίνεται ὅτι ἐγένοντο ἐνίοτε ἀναθεωρήσεις, ἢ διότι προσετίθεντο νέοι πάροικοι (δι' ἀπογραφικῆς ἀποκαταστάσεως), ἢ διότι ἐξέλιπον οἱ ὑπάρχοντες (ἀπογραφικὴ ἀναθεώρησις).

Ὡς πρὸς τὰ κτήματα αὐτά, τὴν ἔκτασιν καὶ τὴν ἐπιβάλλουσαν τοῦ φόρου ἀναλογίαν, δὲν εὐρίσκομεν μνεῖαν ἀναθεωρήσεως, ἀλλ' ἐν τοῖς βιβλίοις τοῦ φόρου ἐσημειοῦτο καὶ ὁ κύριος, καὶ λόγῳ αὐτοῦ συνέβαινον ἀναθεωρήσεις.

Ὁ Ἐμμανουὴλ Κομνηνὸς ἐφιλοτιμήθη νὰ δώσῃ ἀτέλειαν εἰς τὰς μονὰς, διὰ νὰ ἔχη τοὺς στρατιώτας τοῦ Χριστοῦ συμμάχους κατὰ τῶν ὀρθωμένων καὶ ἀσράτων ἐχθρῶν τῆς βασιλείας. Τοῦ πρώτου αὐτοῦ χρυσοβούλλου, ἐν ἔτει 1146, διεσώθη μόνη ἡ ἐπιγραφή (β). Ἐκ τοῦ δευτέρου ὅμως ἐν ἔτει 1158 σαφῶς προκύπτει (γ), ὅτι τὰ μοναστήρια δὲν ἔπαυον διανοχλούμενα, διότι αἱ κτήσεις δὲν ἦσαν ὅλαι ἐπ' ὀνόματι αὐτῶν ἀναγεγραμμέναι ἐν τοῖς δημοσίοις βιβλίοις καὶ ὡς ἐκ τούτου ἀντεποιεῖτο αὐτὰ τὸ δημοσίον, διδομένης διαγνώσεως παρὰ τοῦ δημοσίου ἀναγραφείως. Εἶναι μάλιστα πιθανόν, ὅτι ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς ἀτελείας τὰ μοναστήρια εὐρίσκον λίαν ὠφέλιμον τὴν ἀπόκτησιν κτημάτων καὶ πολλὰ οἰκειοποιήθησαν. Ἀπειθῶς ἐν τούτοις παρέχει ὁ Αὐτοκράτωρ τὴν ἀτέλειαν ἐφ' ὅλων ὅσα κατέχουν ὅπως δῆποτε, εἴτε καλῶς, εἴτε κακῶς, α καὶ ἀπὸ κλασμάτων τῶν ὄσων, καὶ ἀπὸ συμπαθειῶν, ἢ ἀποκεκινημένων, ἢ ὀλοπτῶτων, ἢ ἀπὸ ταπεινῶν τελομένων α διακρίων, ἢ ἀπὸ ταπεινῶν κλασματισθέντων, ἢ α καὶ δυνατοῖς διαπραθέντων, ἢ τούναντίον, ἢ ἐξ α ὀρθώσεων κακῶς γεγονυῖαν διαπράσεων, καὶ ἐν α ἄλλοις τόποις ὀρισθέντα δωρηθῆναι, ἐν ἄλλοις α παρεδόθησαν, κτλ.

Αὐτὰ κυρίως ἦσαν τὰ ἐλαττώματα τῆς κατοχῆς μὴ συμφωνούσης πρὸς τὰ δημοσία βιβλία, ὅτε τούτεστιν ἐξ ἰδιοσυστάτου κτήματος ἀπεσπᾶσθη κλάσμα, ἢ προσετέθη εἰς αὐτὸ, ὅτε ἀφέθη ἀτελὲς (ἀπὸ συμπαθειῶν), ἢ ὅτε κτήμα ἐγκατελείφθη (ἀποκεκινημένων, ἢ ὀλοπτῶτων), ἢ ἔγινε παράβασις τῶν περὶ ταπεινῶν καὶ δυνατῶν διατάξεων.

Ἐφ' ὅλων τούτων, καθόσον δὲν ἀνεγράφησαν ὡς ἀνήκοντα εἰς τὸ δημοσίον, καὶ τῶν ἐν χρυσοβούλλοις μνημονευομένων, εἴτε ἔχουν παροίκους, εἴτε εἶναι αὐτούργια (τούτεστιν ἀνευ παροικῶν) δίδεται πᾶ-

(α) Συλλ. Ε'. Νομὰ 44. Ἐκδ. Ζαχαρίου.

(β) Χρυσόβουλλον τὸ κατὰ τὸν Ἰούλιον μήνα τῆς Θ'. Ἰνδ. τοῦ ε'. Ἰνδ. ἔτους γεγονὸς, καὶ διοριζόμενον μὴ βλάπτειν τὰ μοναστήρια ἐκ τοῦ ἴσως χαλεπῶν κατὰ τι τὰ προσόντα τούτου δικαίωμα.

(γ) Συλλ. Δ'. Νομὰ 61. Ἐκδ. Ζαχαρίου.

(α) Leunclav. JGR, II σ. 166. (β) Πείρα ΙΕ'. ἰ. Τὰ τῶν ἐξαλειφθέντων χωριστῶν Ἀρμεν. Γ'. γ'. 115.

(γ) Ὁρα Ζαχαρίου Νομὰ Συλλ. Ε'. Νομὰ 26. Ἀρμενοπούλου Χαίμαρχου σ. ΙΧΙΙ.

(δ) Ἀρμεν. Ε'. σ. 9, 95.

σα ἀτέλεια, ὥστε δὲν ἐπιτρέπεται εἰς ἀναγραφά, ἢ προκαθήμενον σεκρέτου, ἢ ἐξισωτὴν ἀναγραφὴ αὐτῶν, καπνολογία (τούτῃστι καταμέτρησης τῶν οἰκιῶν), ἀναζήτησις μέτρων γῆς, ἢ παροίκων ποσότητος. Πρὸς τοῦτο ὁμοῦ γίνονται πρακτικὰ τῶν ἤδη κατεχομένων παρὰ τῶν μονῶν ἀκινήτων καὶ παροίκων, ὥστε ὅσα ἐπέκεινα τούτων κατόπιν εὑρεθῶν, ὑπόκεινται εἰς τὸ κοινὸν δίκαιον. Αὐτῶν δὲ πάλιν τῶν πρακτικῶν διατάχθη ἢ ἐγκατάστρωσις δι' εἰδήσιν ἐν τοῖς γενικοῖς σεκρέτοις (α).

Μετὰ ἐν ἔτος ὁ αὐτὸς Αὐτοκράτωρ ἀπένειμεν εἰς τὰς μονὰς καὶ ἐκεῖνα τὰ κτήματα, περὶ ὧν ἐδόθη παρὰ τῶν ἀναγραφῶν διάγνωσις ὡς δημοσίων (β).

Περὶ τὰ τέλη τοῦ βίου ὁ Ἐμμ. Κομνηνὸς ἀνεκάλεσε τὰς διατάξεις ταύτας (γ), οὐδὲν φαίνεται ὠφεληθεῖς ἐκ τῶν συμμάχων τούτων κατὰ ὄρωμένων καὶ ἀοράτων ἐχθρῶν. Ἀλλ' ὁ Ἀλέξιος Κομνηνὸς ἐν ἔτει 1181 ἀποκατέστησε πάλιν τὰς διατάξεις τοῦ Ἐμμανουὴλ (δ).

Ὁ αὐτὸς Ἐμμανουὴλ ἐφιλοτιμήθη ν' ἀπαλλάξῃ τοὺς ἱερεῖς τοῦ κεφαλικοῦ τέλους, ἀλλ' ὥρισεν ἀκριβῶς, ποῖα ἦτον ἡ ἐλάττωσις τοῦ φόρου ἐκάστου κτήματος ὡς ἐκ τῆς ἀφέσεως ταύτης (διὰ τὴν δοχὴν τῶν συμπαθηθέντων) (ε) τελεσμάτων αὐτῶν ὥστε εἰς τὸ ἐξῆς μὴ αὐξάνεσθαι ταῦτα, καὶ ἐπὶ τέλους κηδύκησε, νὰ μὴ ἀπογράφονται ὅλως οἱ ἱερεῖς ἐφ' οἷωνδ' ἠποτε κτημάτων, εἴτε προσωπικῶν (λαϊκῶν), εἴτε ἐκκλησιαστικῶν, εἴτε μοναστηριακῶν (ς). Εἶχομεν ἰδεῖ, ὅτι ἄλλοτε κληρικοὶ δὲν ἦσαν ἐξερημένοι.

Ἐνῶ βλέπομεν τὸ αὐτὸ φορολογικὸν σύστημα ἐπικρατοῦν μέχρι τέλους, οὔτε ὁ δι' αὐτοῦ καθιερούμενος τῆς βεβαιώσεως καὶ εἰσπράξεως τοῦ φόρου τρόπος ἔχει τι καθ' ἑαυτὸν ἐπιλήψιμον, ἀλλ' οὐχ ἦττον ἡ ἐρήμωσις προβαίνει καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐξαλειμματικῶν γαιῶν αὐξάνει, εἶναι ἐπόμενον νὰ δεχθῶμεν, ὅτι ἡ κυριωτέρα πίσις προῆλθεν ἐκ τῆς παραλείψεως τῆς περιοδικῆς ἀναθεωρήσεως τῶν φορολογικῶν σημειώσεων.

Ἦτον εὐχερεστέρα ἢ κρίσις ἡμῶν, ἂν ἐγνωρίζαμεν, ποῖα ἡ ἔκτασις τῆς φορολογικῆς μονάδος (λοῦγον) καὶ ποῖος ἐπέκειτο ἐκάστοτε εἰς αὐτὸν φόρος. Ἀλλὰ τούτου οὐδὲν ἔχνοσ σῶζεται, ὥστε καταφεύγομεν εἰς ἄλλας εἰκασίας, ὅπως εὐρωμεν συμπέρασμα ἐξηγοῦν τὴν προβαίνουσαν παρακμὴν καὶ τὸν γογγυσμὸν, ὅτι τὸ βᾶρος τῶν φόρων: Οὐ κοῦφον οὐδ' εὐάγκαλον, οὐδ' ἐλαφρὸν βαστάσαι (ζ).

[* Ἐπιτεταὶ συνέγχεια.]

(α) Ἐν ἔτει 964 ὁ Νικηφόρος Φωκᾶς ἀπηγόρευσε νὰ δωρῶνται κτήματα εἰς μονὰς καὶ Ἐκκλησίας, διότι ὅσα εἶχον ἔμμενον ἐργὰ, ἀλλ' εἴπε νὰ διδῶνται οἰκίαι, βόες, ποίμνια, ἐπίσης δὲν ἐπέτρεψε δι' ἀφιερώσεως κτημάτων νὰ συνιστῶνται νέα μοναστήρια. Συλλ. Γ' Νεαρά 19 ἐκδ. Ζαχαρίου.

(β) Ὁρα Βαλα. ἐν τῇ ἐκδ. Ποτλῆ καὶ Ῥάλλη Β' σ. 598.

(γ) Αὐτ. σ. 603.

(δ) Συλλ. Δ' Νεαρά 81 ἐκδ. Ζαχαρίου.

(ε) Ὁ ἐστὶν ἀφεθέντων.

(ς) Βαλαμ. ἐκδ. Ποτλῆ καὶ Ῥάλλη Β' σ. 570.

(ζ) Μανκοῦς στίχ. 4567.

ΠΟΛΙΟΡΚΙΑ ΚΑΙ ΑΔΩΣΙΣ

ΤΗΣ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

ὑπὸ τῶν Τούρκων ἐν ἔτει 1453.

Κατὰ τὰς ἀρχικὰς πηγὰς συγγραφεῖσα ὑπὸ

A. Δ. ΜΟΡΑΜΑΝΝΟΥ.

—οοο—

(Συνέχ. ἴδε φυλλάδ. 219, καὶ 220.)

Πρὸ ἐξ ἤδη μηνῶν ὁ Αὐτοκράτωρ προορῶν τὴν ἐπαπειλουμένην ἐναρξίν τοῦ πολέμου προπαρασκεύασε τὰ πρὸς ἄμυναν, προστάξας πάντας τοὺς περὶ τὴν χώραν οἰκοῦντας νὰ μετοικήσωσιν ἐν τῇ πόλει, καὶ νὰ ἀποταμιεύσωσι τοὺς συγκομισθέντας κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο καρπούς καὶ τὸν ἐν ταῖς ἀλωνίαις συλλεχθέντα σίτον.

Ἐν τούτῳ ἡ οἰκοδομὴ τοῦ φρουρίου προέβαινε τελειομένη, καὶ τῶν μὲν τειχῶν τὸ πλάτος ἦτο 22—25 ποδῶν, τῶν δὲ πύργων τὸ ὕψος 60 καὶ ἡ στέγη αὐτῶν ἐκ μολύβδου ὠνόμασαν δὲ αὐτὸ οἱ μὲν Τούρκοι *Βογάλ Κεσσέρ*, ἦτοι τομέα τοῦ πορθμοῦ ἢ κεφαλοκόπτου, οἱ δὲ Ἕλληνες *Λαιμοκοπεῖον*. Σήμερον ὁμοῦ καλεῖται *Ρουμελι Χισσαρι* ἦτοι Πύργος τῆς Ρούμελης. Ὁ Σουλτάνος ἔθεσεν ἐν αὐτῷ φρουρῶν ἐκ 400 ἀνδρῶν, ὠνόμασε τὸν Φεροῦξ Βένν φρούραρχον, καὶ προσέταξεν αὐτὸν ἵνα εἰσπράττῃ ὠρισμένον τινα φόρον ἐκ τῶν εἰσπλεόντων καὶ ἐκπλεόντων πλοίων ἐν περιστάσει δὲ ἀρνήσεως νὰ καταποντίξῃ αὐτὰ πυροβολῶν ἐκ τοῦ φρουρίου, καὶ ἂν ἀνήκωσιν εἰς τὴν Γένουαν, τὴν Ενστίαν, τὴν Κωνσταντινούπολιν, τὴν Θεοδοσίαν, τὴν Τραπεζοῦντα, τὴν Ἀμισάν, τὴν Σινώπην ἢ καὶ εἰς Τουρκικὰς χώρας. Πρὸς ἐνέργειαν δὲ τοῦ προσταχθέντος ἐτέθησαν ἐπὶ τοῦ παρὰ τὴν παραλίαν πύργου, ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ Χαλίλ Πασᾶ, χάλκινα κανόνια βάλλοντα λιθίνοὺς σφαίρας ἐξακοσίων λιτρῶν μεγέθους (α). Τὴν μαρτυρίαν ταύτην τοῦ Δούκα ἐπιβεβαιώσωσιν αἱ καὶ μέχρι τοῦ νῦν κείμεναι περὶ τὸν πύργον λίθιναι σφαῖραι, περιφέρειαν ἔχουσαι ὡτὼ σπιθαμῶν καὶ βάρους 450 λιτρῶν (β).

Τὴν 28 Αὐγούστου ἀναχωρήσας ὁ Σουλτάνος ἐκ τοῦ Βασπόρου κατεστρατοπέδευσε μετὰ 50,000 στρατιωτῶν πρὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐνθα διέμεινε τρεῖς ἡμέρας κατασκοπῶν τὰ τείχη, τὰς τὰ-

(α) Δούκας σελ. 246.—Ν. Βάρδαρ, σελ. 2.—Καίριουλλάχ σελ. 59.—Χαλκοκονδ. σελ. 446.

(β) Πολὺ μετὰ ταῦτα μετεχειρίσθησαν μάρμαρον, κατ' ἀρχὰς δὲ ἐγένετο χρῆσις τοῦ γλαυκοῦ ἢ μέλανος τιτανώδους λίθου, ὅστις εἶναι ἐν τῶν σποτατικῶν τοῦ ἰθαίου, καὶ οὐτινος ἡ εἰδικὴ βαρύτης, λαμβανομένης τοῦ μέσου ἔρου κατὰ τὰ ἐπὶ διαφόρων τεμαχίων γενόμενα πειράματα, εἶναι ὡς 2. Ὅθεν σφαῖρα ἐκ τοιούτου λίθου ζυγίζει 500 λίτρας.